

Ungdomsvandringer
I mit Fødeland
af
Christian Molbech

Kiøbenhavn 1811.
Trykt og forlagt af Andreas Seidelin.

))

O Fødeland! Hvor finder vel min Leden,
Saa vidt vor Klode Støvets Slægt beboer,
En Plet saa blid, saa lysteligt et Eden,
Som du, for den, hvis bedste Fryd herveden
Er Mindet af hans første Fryd som Noer?

Baggesen.

))

Til
Hr. Conferentsraad
Moldenhawer,

Ridder af Dannebrog, Doctor og Professor i Theologien, Medlem
Af Directionen for det lærde Underviisningsvæsen i Danmark
Og Norge, Overbibliothek, ec.

[Læs om Chr. Molbech](#)

Christian Molbech i gammel alder, tegnet før 1857

Del II Reise i Nordsiælland. S. 145 – 250.

Reise i Nordsiælland. S. 145 – 250.

Forord – Atter en Landsby – Farum – en lykkelig Time – Uventet Glæde - Frederiksborg – Gothisk Bygningskunst – Slottet, som det var og er – Omegnen – Natligt Besøg – Drømmen – Fortrolighed med Fortid – Conseilsalen – Riddersalen – Slotskirken – Afsked med fjerde Christians Monument – Fart til Esrom langs med Søen – Skæferiet Fredensborg – Frederiksborg Stutterier – Den æsthetiske og oekonomiske Synsmaader – Veien fra Frederiksborg til Kiøbenhavn – Vandring til Frederisværk – Ebelholt Kloster – Sanct Vilhelm – Oldtidsminder ved Veien – Kanonværket – Vinderød Kirke – Classens Gravminde – Esrom Kloster -

XV

Broder Ruus – Canalen – Søborg Slot – Reise fra Esrom til Helsingør – Gurre – Hedevei – Den fremmede By – Skuffet Forhaabning – Kronborg i det Fierne – Marienlyst - Udsigt over Sunder – Tilbagereise – Hirschholm i Ruiner.

Breve fra Sorøe. 1808 S. 251 – 338.

Spaniere i Sorøe – Minder om Sorøes Fortid – Den spanske Messe – Blik over Sorøes Skiebne – Bibliotheket – Academiets Have – Klosterkirken – Tilbagesyn – Vandring til Gyrstinge – Høien ved Sorøe Sø – Biernede Kirke – Inscriptioner paa Muren . Ebbe Skjalmsens og Sune Ebbesebs Minde – Pedersborg – Peder Thorstensen – Levninger af en Fæstning fra Middelalderen – Udsigt fra Kirkebakken – Fienneslev – Lille, Absalons Fødeby – Skialm Hvide – Sagn om de to Kirketaarne – Alsted, omtalt hos Daxo – Vandring til Næsby – Reise til Næstved – Steendysser ved Knudstrup og Gunderslevholm – Lille Næstved – Skovklpster – Den gamle Klosterbygning – Kirken – Herluf Trolles Gravminde – Mishandling af Arild Hvitfelds Levninger – Bibliotheket – Den nye Skolebygning – Den moderne Kirkegaard – Klosteret – Næstved – Afsked med min Fødeegn – Efterskrift: Vandring til Steendysen i Gunderslevsholms Skov.

Reise
I
Nordsiælland
1810

Min elskede Fader
Hr. Professor Molbech
Ved
Sorøe-Academie
Med sønlig Kiærlighed og Taknemmelighed.

145

I Forskellige Retninger havde jeg i de seneste Aar giennemkrydset den skønneste af Danmarks Øer, det herlige Land, som Natur og Historie enes om at give et sieldent Værd for den tænkende og følende Beskuer, der ikke er kold mod den førstes Ynde, selv i et dansk Land, og gierne lytter til den sidstes Sagn og følger dens mindere Spor, endog inden vort Fædrelands Grændser. Jeg havde giennemvandret Middelsyssels clasiske Egne; jeg havde besøgt de Steder, hvor Nordens Signe offrede Livet til trofast Elskov, hvor de gamle Leirekonger byggede, hvor de Danskes elskede Frode lagdes i Høi, og hvor Absalon fødtes. Sydsiøllands skønne Egne, mindre kiendte og agtede, end de fortiene det, vare mig ei længer fremmede. Første Gang siden den tidligste Barndom, hvis minde vi kun bevare liig en Drøm, havde jeg forladt Siøllands skovhegnede Strand, og min første Færd over Havet gialdt

Øiets Glæde, Danmarks Stolthed Møen,
Som blotter stolt, til glade Sømands Lyst,
Sit høie fulde, kridhvide Bryst,

146

Nok havde jeg seet af mit Fødeland, for aldrig at glemme dets Skønheder, for blandt Helvetiens himmelhøie Klipper og i Italiens vellystige Lunde, blandt Nordens Iisfælde og i Sydens evige Blomsterhave at mindes Danmarks skønne Natur, og lydt at forkynde dens Priis, uden at lade mig døve af hines skraldende Røst, som gierne vilde indbilde os, at da Naturen udgød sin Skønhed og Fylde over Europa, standsede den ved Eideren – og som desværre troes af alt for mange. Men endnu var den nordøstlige Deel af Siølland mig næsten ukiendt; i flee Aar havde jeg med Længsel ønsket at see saa mangan Egn, hvis Billede min vakte Phantasie havde udmalet med de skønneste Farver. Endelig opfyldtes dette Ønske; i et Par af de skønneste Sommerdage giennemreiste jeg de herlige Skovegne om Frederiksborg og Fredensborg. Den rige, men korte og iilsomme Nydelse vækkede snart Længsel efter at fornyes. Jeg gientog denne Reise og forende den med en lille Vandring i Vest til Isefiord, og i Øst til Øresund. Det er herom jeg vilde fortælle.

Den 28de August var jeg i Kirke-Værløse, en Landsby, tre Mile fra Kiøbenhavn, sm ved et tidligere Besøg var bleven mig kiær. Den hører ikke til de Steder i Hovedstadens Omegn, som Moden har

bragt i Ry, og hvor den københavnske Verden i prægtige Lystgaarde udrydder Naturen, for at forskønne den, og dræber Landlivet, for at prunke med dets tomme Skygge. Den er en slet

147

og ret Landsby; (thi enkelte, mere pyntelige Gaarde, som nogle Familier uden for Bondestanden beboe, betage den ikke sit landlige Udseende) og som saadan lider jeg den ret godt. Jeg vil heller ikke dølge, at jeg der har fundet, hvad man just ikke alle vegne finder, gode, venlige, naturlige Mennesker, som hos mig forskønne en fiberisk, langt mere en siællandsk Landsby. – Jeg ønsker, ingen vilde undres over, at jeg i min Reisefortælling gaaer ud fra en Landsby; thi jeg anseer det selv for ikke ganske uden Betydning, og mine Læsere kunne gjøre det samme, i Fald de meene, det Hele kan fortjene, at man agter paa Begyndelsen. Ringe er denne, og lover ikke meget, og mere vilde jeg ikke den skulde love – godt om dette kun holdes! Fra en Landsby gaaer jeg ud, hellere end fra en Hovedstad. Dette kan give Enhver, som disse Blade falde i Hænderne, et gavnligt Vink om, hvor jeg er bedst hiemme og friest bevæger mig. Naar man nu bag efter fortryder, at have ladet sig narre ud af de prægtige Stadssale i tarvelige Bondehytter, og af Byens velsignede, konstige Slaveri i den fire Natur: saa kan man længe nok kalde mig en Pedant; jeg sig dog: dixi, et liberavi animam meam!

Altsaa, det var en smuk Sommermorgen, og dertil Søndag. Jeg stod paa en stor Høi, en halv Fierding vej vesten for Byen, betragtede Egnen og glædede mig over den friske Luftstrøm, den oplivende Blomsterduft, den klare Himmel, den vide Ud-

148

sigt – og over min Frihed; thi jeg havde et Par Dage for mig, da jeg kunde sværme omkring fra Skov til Skov, fra Landsby til Landsby, saa meget jeg lystede. Jeg saae da ud over den store Slette, bestrøet med Kirker og Byer og Gaarde, og fandt i Sydvest, 3 Mile borte, Roeskilde Domkriks spidse Taarnspire, der syntes at reise sig i Skyerne. Jeg saae mod Østen de store Skove, ved hvis Ende Farum Kirke og Gaard hæve sig i en Fordybning; videre hen mod Syden Jonstrups høie Bygning i en Dal, med Skov i nogen Afstand, og en lille Sø imellem denne og Kirke-Værløse, hvis Belliggenhed paa Midten af en jævnt skraanende Bakke ikke ufordeelagtig. Men – sagde jeg til min Ven, der stod hos mig og udpegede mig al denne Herlighed – hvad er dog Deres By, naar vi personificere den, en stakkels Tantalus, uden Vand og uden Skov, og begge Dele trindt omkring i saadan Overflod! Da bad han mig at see mig om, rundt om Høien og paa Høien – Død og Fordærvelse var det Billede, der saa nær traadte frem for mit Øie. Det stode nu de nøgne, sørgelige Stubbe, og vanhældede den Eng, som forudum en stolt Bøgeskov prydede, der strakte sig langs med en lille Aa hen imod Byen. Alt var for et Par Aar siden egnen under Øxen, selv de unge Træer, der saa skønt overskyggede Høien, og kun en lille Lund havde man levnet midt iblandt Stubbene, for at gjøre Ødelæggelsen end mere synlig. Denne Scene var ikke af dem, jeg ynder; og jeg skyndte mig

149

Bort fra det Sted, hvor jeg stod som midt paa en Valplads.

Et tilfældigt Møde gjorde mig personlig bekendt med Præsten Hr. K., der som Forfatter ei var mig ubekendt. Den værdige Olding indtog mig snart ved sin godmodige Venlighed, og jeg modtog hans

Indbydelse, at følge ham til Farum, hvor han lever i stille Eensomhed, fortrolig med Videnskaberne og den skønne Natur, der blomstrer om hans Bolig.

Veien fra Kirke-Værløse til Farum, der løber igiennem Skoven og snoer sig rundt om Søen over steile Bakker, oplivede alt mit Sind ved sine raske Afvekslinger. Ret overrasket blev jeg i Førstningen, ved at finde mig midt i en stor Skov af gamle Naaletræer, hvis dunkle, alvorlige Skygger og selsomme, vinterlige Susen gjorde en underlig Modsætning til den blide, sommergrønne Egn i Dagens muntre Lysning, som jeg nys havde forladt. Jeg fandt mig her ikke ret hiemme, og det lod for mig, som jeg pludselig savnede noget, der i disse Øieblik var mig kjærere end den mere høitidelige Alvor, som disse fremmede Træer gave Naturen. Snart smilede atter den lyse, krusede Bøgesskov, og med fornyet Lyst kiendte jeg Danmarks Egne. Nu ophørte Skoven, Banker hævede sig, Søen glimrede frem i Dalen; jeg var i en Egn, hvis Skønhed alt i enkelte Dele aabnede sig for mig. Jeg kiender vel flere Egne i Siælland, der eie videre og friere

150

Udsigter, og hvor en større Synskreds omfatter en rigere Mangfoldighed af Naturskønhed; men der vil neppe findes mange, hvor Alt, hvad der bærer Præg af stille, indsluttet Ynde, venlig Blidhed og roligt Liv, er forenet i en saa sød og inderlig Harmonie, som i Egnen ved Farum. Den udgjør et lille, landligt Elysium, indsluttet imellem Banker, Sø og Skov, uden høi eller glimrende Skønhed; men yndefuld og indtagende som den skønne Mø i Vaarens Morgen.

Landsbyen er ret smuk og har adskillige Bygninger, der ere mere end Bønderhuse. Men dens største Mærkværdighed i mine Øine er en ærværdig, majestætisk Lind af overordentlig Størrelse, der pryder dens Gadestævn. Farumgaard, der ligger tæt ved Søen og ved en nydelig Skov, der omgiver Haven, er, med Hensyn til Beliggenheden, et af de mest indtagende Landsteder, jeg har seet.

Kiær var mig den eensomme Vandring i Skoven, hvor mørke, lønlige Veie ledede mig ned ad Bakkerne til Søens Bred; og Veien langs med denne fandt jeg rig paa indtagende Afvekslinger. Men skønnere end dette var det herlige Standpunkt, jeg fandt paa en af de høieste Banker paa Præstegaardens Marker, som ret synes at være der, for at kalde Vandreren op fra Dalen, at han i eet Blik maa fatte og beundre, hvad han alt i det Enkelte har nydt. Det var en fuldkommen klar Eftermiddag; Solens dæmpede Lysning hævede Egnen end mere, og uddød en mild Glands over den mørkegrønne Skov og over Engene langs med den smilende Sø.

151

Det hele Landskab laae i fortryllende Yndighed udbredt for mit Øie. Landsbyen, liggende paa en jævn Høiede, med dens Gaarde og Haver, over hvilke det lave Kirketaarn beskedent hæver sig, og tæt ved Søen det skønne Landsted Farumgaard, var det Parti, som jeg først dvælede ved. Fortroligen indsluttes Byen af den lille Skov, der hører til Gaarden. Den strækker sig langs med Søen, og ender med denne ved Fiskebæksbro, hvor Sammenløbet er imellem Farumsø og Furesø, der adskilles kun ved en smal Landstrimmel. Paa denne Side af Byen er ingen Skov; men en Banke strækning indfatter Søen, der strækker sig næsten i en Halvkreds omkring et bakkefuldt Næs. Hist og her pyntes Bredden venligt af Kratskov, og Søen svinder bag Bankerne, hvor Træer og Buske slutte Udsigten paa denne Side. Den modsatte Bred er lige fra Søens Begyndelse omkranset med tætte Skove; men lige for Byen aabne de sig, og Øiet lander her paa en stor Slette, der jævnt høiner sig mod Horizonen, men en lille, eenlig Kartskov ved Søens Bred. Fra Aabningens Ophør strækker Skovene sig trindt om

Søens vestlige Ende, og i dem taber Synskredsen sig paa denne Kant. Mod Nord har man en stor, aaben Slette for sig, og mod Øst seer man vidt ud over det smalle Land, der adskiller Farumsø fra Furesø, og over denne store af Skove omhegnede Sø til dens modsidige Bred, hvor man synes at skimte Dronninggaards Bygninger.

Saaledes er det Landskab, i hvis yndige Skiød Farum ligger – en blid, smilende, ved første Øie-

152

kast indtagende Egn, der levende gienkaldte mig min Fødeegns Billede, og maaske derved blev mig dobbelt kiær. Her tilbragte jeg, alene med Naturen, et Par inderlig lykkelige Timer. Hvor salig var den Ro, som den i hine Øieblik, da jeg hvilede paa Brinken ved Søen, for mig den solbestraalede Skov og over mig den lyse, ætherrene Himmel, indgød mit urolige, modløse Sind! – Liig den styrkende Slummer, som i Nattens tause Ro kvæger den matte Vandrers, efter en hed og møiefuld Dag, ved den Hvile, som her skienkedes min Siæl; da jeg i den stille, blide Eensomed, fiernet fra hver Livets Uro, fra Menneskets indbildte Nydelser og Sorger, som fra dets selvskabte Plager, i dyb og taus Beundring nød Skabningens Herlighed, og følte mig nærmere ved den hellige Kilde, hvorfra Livet udstrømmer. – Ja! Jeg følte her engang atter mit Væsens Heelhed, og nød atter den fulde, blomstrende Tilværelse, som Strid og Misklang saa ofte sønderrive. Nærmere og nærmere sluttede jeg mig til den ungdomsblide Natur – og mere inderlig blev min Ro og min Glæde. Men jeg tabte mig ikke i den blotte, livløse Form – jeg saae, jeg følte den oplivet af Verdens Siæl; og det Liv, hvoraf en Straale i disse Øieblik ogsaa giennemglødede mit Væsen, var det evige Liv i dets skønne jordiske Aabenbarelse. Vil man nægte mig denne, da nægte man ogsaa den Følelse, der var ligesaa inderlig hos mig, som Livets Bevidsthed; og først med denne vil man udrydde den Vished af min Siæl: ogsaa i Naturen og dens Skønhed har Gud

153

aabenbaret sig. Jeg levede jo ene i den levende Følelse af Guddommens hellige Nærhed, og tusinde Stemmer forkyndte den høit i det skønne Tempel. Hvad er da Liv, naar dette ikke var det? – Min Klage tang; min Længsel var stillet; min Kiærlighed fandt en uendelig Næring. Hver jordisk Kummer var svunden med den indskrænkede Synsmaade, for hvilken Livet kun er en Kiæde af Savn og Ufuldkommenheder. Alt det Store og Ædle viiste sig for mig i de herligste Billeder, og gennem Naturens Skønhed saae jeg alt det Skønne i Livet, der vel ofte for det blot sandselige Blik er skiult, og som vi saa ofte selv tilhyle, fordi vi elske Skinnet og den blendende Glimmer meer end den evige Skønhed.

Hvor lyksalig vare disse Øieblik, da jeg saa ganske var mig selv, hentryllet under Ungdommens klare Foraars Himmel – og borte var enhver Sky, der i senere Dage mørknede den. Jeg var ikke ensom, midt i den eensomste Taushed; den hele Natur var besælet, jeg forstod dens Tale; den fandt en fuld, harmonisk Gienklang i min Siæl. Mit Væsen var opløst i Kierlighed; enhver Følelse tabte sig i denne ene, og den mødte den huldeste Gienkiærlighed i den hele Natur. Saaledes følte jeg engang den hele Salighed i at blive elsket; jeg stod ikke længer alene paa Jorden, men forenet ved Kiærligheds Baand med det hele Alt. – Saa skal da ei heller Livet stedse mørkne dets Klarhed. Naar tilværelsens Byrder ængste mig, skal Mindet om saadanne Øieblik, liig en oplivende Straale af Foraars solen, trænge sig til

154

mit Hierte; naar jeg føler, at det udvortes Liv med ilende Flugt viger for min Stræben, skal jeg dog holde fast ved disse Øieblik, og sige: jeg har ogsaa levet. – Tilgiv mig, du, som kan føle med mig, at jeg har dvælet saalænge ved det, der selv i Erindringen er mig saa kiært og helligt; tilgiv, om du selv kiender bedre Toner for den Harmonie, jeg følte saa stærkt og saa svagt kan tolke; og du, som kalder dette Sværmeri – vær forsikkret om, jeg misunder dig Intet af hvad du troer at eie; men jeg ønsker dig, kun et Øieblik at dele min Tilværelse i saadanne Timer – og du vil ei længer foragte, hvad du ikke kiender.

Min Bestemmelse var, at vende tilbage fra Farum til Kiøbenhavn efter en kort Omvei mod Østen; men ganske uforberedt kom jeg til at fortsætte min Reise mod Nord, og saaledes havde Skiebnen ikke blot beredet mig en Glæde, der fuldendte min Vandrings Skønhed; men forhøiede den endog, ved at lade den hændes mig uventet. Jeg forlod Farum den følgende Morgen saa glad som et Barn; thi det var mit trefold kiære Frederiksborg, som jeg endelig engang heel og holden skulde besøge, efterat min Phantasie saa tidt havde været der alene. Men af de tre Blomster, som slette sig i den skønne Mindekrands, jeg medtog, maa jeg giemme den i Hiertet, som udsprang i dette, og der ene kan leve. De to andre vil jeg tegne saa godt jeg kan, medens de endnu ere friske.

155

Den skønne Vei, der førte mig giennem en Skovegn, fuld af hurtige Omvekslinger, kunde ikke fængsle mig; thi min Tanke var ganske paa Sted, Veien bragte mig til. En taarnløs Landsbykirke midt i Skoven vilde, ved sit uvante, næsten løierlige Syn, standse mig et Øieblik; men det lykkedes den ikke. Jeg foer den forbi, som en Milepæl paa Skovveien. – Snart laae Byen for mig; Marke og Enge til Venstre, hvor jeg saae den nye Ladegaard, bygget af det gamle Favrholms Ruiner, prunke i det fjerne med de hvide Mure, som en anseelig Herregaard – Skoven til Høere, og i Baggrunden hævede Slotstaarnene sig. Min Længsel var nu egentlig stillet; thi jeg nærmede mig Maalet med Rolighed.

Enhver By har, ligesom enhver Egn og ethvert Menneske, sit eget meer eller mindre eiendommelige Physiognomie. Dette Præger sig snart i min Erindring; men jeg kalder det tilbage med større Lethed, end jeg aftegner det; thi det ligger ikke blot i Torve, Gader, Huse, Tage, Vinduer, Haver, o. s. v.; men virkelig mere i Foreningen af alt dette til eet Billede, hvis ulegemlige Træk ikke saa let lade sig samle. – Veien giennem Byen var naturligviis Veien til Slottet, og imellem dette og Porten var der heller ingen Gienstand, der længe kunde fængsle mig, skøndt jeg lagde temmelig nøie Mærke til Alt: thi denne By syntes mig vigtigere, end enhver anden lille Kiøbstad. Den første og eneste statistiske Erfring, jeg hændelsesviis kom til at gjøre, var at Byfogden boer uden for Byen, hvilket naturligviis er at

156

Blot Tilfælde, og ikke bør udlægges symboliks. Jeg fandt ellers, at Byen ikke passede saa ilde til Slottet. Den Beliggenhed, i en Halvkreds omkring Slotssøen, er gandske landlig. Den bugtede Gade, der snoer sig ned ad en skraa Banke, er allerede noget Originalt, som jeg slet intet havde imod; thi den flade Jævnhed, man daglig kan see, vidner dog egentlig kun om Magelighed, som man tilsidst ogsaa bliver kied af.

Det er da ei længer en Drøm; ei blot i Phantasieens Skybillede seer jeg en af hine Gienstande, som i flere Aar have næret underlige Længsler og Anelser hos mig. Det er ingen Indbildning, der skuffer mit tvivlende Øie. – Der staaer den for mig, den herlige, gamle Kongeborg, vokset som en Klippe af Vandet, og grundfæstet som den i Dybet. Stor og fast reiser den sig dom et Værk for Evigheden, et Værk af Danmarks store Christian. Kæmpestærke Mure, grundede med Fieldets Styrke midt i Søen, bære den mægtige Bygning – Loft over Loft strækker de høie, gothiske Vinduer, sig hen i lange Rader – spidse, fremspringende Gavle og kantede Udbygninger møde Øiet i en regelmæssig Orden paa alle Sider – høit kneise de stolte Taarne over Borgens Kobbertag, og vidt ud over Dal og Sø blinke Spirende i den klare Luft. – Hvilken underfuld Følelse griber mig med Vælde, i det jeg med frygtsomme Trin træde ind i den inderste

157

Slotsgaard? Disse mørke, alvorlige Mure, disse høie Steenbilleder, al denne gamle Pragt, hvis udvortes Glimmer Tiden har bortslidt, saa at kun de for vort Øie selsomme Former ere tilbage. Alt er ligesom een Tone, der i Livet for længe siden er hendød, men hvis dybe Efterklang her endnu lyder til os gennem svundne Tiders Aftenskumring. Hvor fremmedt synes det Alt for Øiet, saalænge dette kun er et Speil for Nutid – hvor fortrolig bekiendte ere mig enhver af disse Gienstande, da jeg her kun seer det levende Billede af hvad jeg saa længe har anet. Hvor det ved Glimmer og Smaahed forvante, forkiælede Øie troer at see smagløs Uorden og Plumshed, der seer jeg harmonisk Eenhed, oplivet af en stor og kraftfuld Aand, som vor skrøbelige Tidsalder vel kan have Grund til at kalde fremmed og underlig. – Hvor meget er sammentrængt i dette ene overskuende Blik! Hvor meget er her bleven levende for mig af det, som hidtil kun i uvisse Billeder svævede for min Phantasie, som jeg hidtil kun saae igiennem Andres, ofte ufuldkomne Fremstilling. Første Gang i mit Liv fik jeg her en heel og reen Beskuelse af Ideen, der hersker i den Bygningskonst, vi kalde gothisk. Jeg havde seet de fornemste af Siællands gamle Kirker; men ingen af disse ere, hvad denne Bygning er, som Slot; ingen har i det Udortes det Fuldendte, som denne. Ei kan jeg nægte, at Roeskilde-Domkirke i enkelte Dele gjør større Virkning, end Frederiksborg Slot; men, det være nu af objective eller subjective Grunde, dens Udortes har som Bygning ikke virker saa-

158

meget paa mig, som dette Slot; og maaskee er den simplere, mere enkelte, som gothisk Konstaværk mindre fuldendte, og ved senere Tilbygninger tildeels forstyrrede Form, nok for at forklare dette. Hist bliver Hellighed den herskende Følelse hos os; hist bliver Hellighed den herskende Følelse hos os; her er det Kraft, og Anelse om den underfulde romantiske Aand, der lever ligesaavel i Riddertidens Bygninger, som i dens Poesie.

At udgrunde Middelalderens, eller den saakaldte gothiske Bygningskonst Væsen, har længe været en kjær Gienstand for min Tænkning. Underlige og forvirrede vare tilforn mine Begreber om en Konst, som jeg kiendte egentlig kun som Modsætning til hvad man kaldte den skønne Bygningskonst, og hvis Værker man pleier at stemple med Navn af raae og barbariske, fordi mn ikke forstaaer dem. Dog vilde disse Begreber aldrig et ind i mit Hoved. Den eneste gothiske Bygning, jeg kiendte fra min Barndom af, var alt for skøn til at lade slig en Mening rodfæstes hos mig; og jeg var altid tilbøielig til at troe, der maatte i den gothiske Bygningskonst ligge noget Skønt, som dens Foragtere ikke kiendte eller havde Øie for, og som jeg selv kun dunkelt ned. Der fattedes mig kun en klarere Beskuelse af den romantiske aand, for at gienkiende denne ogsaa i Middelalderens Bygninger. Kun

faa af disse havde jeg seet – og hvor lidt er det egentlig, hvad vi have – da det alt begyndte at blive mig klart, at hine Tidens Bygmestere ogsaa lededes af høiere Ideer, og at Konsten ei var dem

159

fremmed, eller forsvandt under deres Hænder. Et dybere Blik i Konstens Væsen – og jeg forstod, hvad hine christlige Bygmestere vilde; Ertvins Münstertaarn og Goethes Hædersminde over den store Kunstner, var mig ikke længer en Gaade. Jeg vidste nu ogsaa ret godt, hvorfor vore Tidens Bygninger, selv de, der gjøre Fordring paa at være skønne, saa sielden gjorde noget stærkt eller varigt Indtryk paa mit Øie: da jeg i dem ikke kunde see andet, end kraftløse, ofte heel mislykkede Copier uden eiendommelig Aand; i dets Sted jeg i den mindste Levning af gothisk Bygningskunst, til hvilken jeg desuden ved et inderligere Slægtskab, til hvilken jeg desuden ved et inderligere Slægtskab følte mig hentrukket, snart opdagede noget eget, som hverken var laant paa græsk eller romersk Bund, men udsprunget af en ganske anden Aand og Konstsands, og langt mere beslægtet med den nordiske Natur, og langt mere beslægtet med den nordiske Natur, end hine vandede Copier af det Antike. – Engang for alle være det sagt, at jeg er langt fra at miskiende dettes Herlighed og Skønhed, ogsaa i Bygningskonsten, hvori det har præget sig med en Reenhed og Kraft, som vi nødvendig maae beundre. Heller ikke er jeg eensidig og indskrænket nok, til ei at erkiende det Skønhedsideal, der er eiendommeligt for den antike Architectur. Men jeg vil kun gjøre opmærksom paa, er aldeles betydningsløs; og hvor den virkelig frembringer noget Heelt og Skønt, maa blive os saameget mere fremmed, som dens Productioner staae isolerede i en ny og aldeles omdannet Verden. Saa er det ikke med den gothiske Byg-

160

ningskunst, der er en Frembringelse af den nyere Tid, og saa sandt er os mere beslægtet end hiin, som vi dog staae Middelalderen meget nærmere, end den gamle Tid. Vel maae vi tilstaae, at vor Tid næsten har fiernet sig ligesaa langt fra den første, som fra den sidste, i Bygninger, som i alt andet; men at den deri stedse har gjort vel, er maaskee ikke beviist. Det behøver derimod intet Beviis, at Middelalderen eiede en egen Bygningskunst, og at den nyere Tid egentlig ingen har, siden den tabte Heelheden i den gothiske, og stykkeviis blev en halv, mislykket Copie af den antike.

Med dem, som engang for alle have frakiendt den gothiske Bygningskunst al Skønhed, fordi den ikke udfylder noget af deres, fra den antike Verden laante Idealer, nytter det ikke at trættes. De ville med samme Ret kunne nægte Dante og Ariost og Shakspeare Digternavnet, og den hele moderne Poesie er dem en tillukt Bog. – Kun een antik og een gothisk Bygning behøver man at see, for i dem at erkiende den samme Modsætning af plastisk, i sig selv fuldendt Formskønhed, og romantisk, ubegrændset Stræben mod det Uendelige, der udgjør den antike og den moderne Konsts Særkiender. Aldrig vil dette kunne blive os fuldkommen klart i vort eget Land, da vi neppe eie et Værk af den gothiske Bygningskunst i dens høieste Fuldendelse; men vi have dog endeel Bygninger, i hvilke vi kunne finde de enkelte Træk, der lade sig forene til t stort og skønt Heelt. Ja selv et saadant, uden at omtale nogle af vore største Kirker, eie vi endnu i Frede-

161

riksborg Slot – kun fra en Tid, da hiin Konst alt havde tabt meget af sit eiendommelige Væsen. Men om dette end ikke er fuldstændigen udtrykt i hiint prægtige Slot, finde vi det dog saa vel betegnet og saa fuldkommen udviklet, at vi let blive fortrolige med den Idee, som her opliver saa karftfuld en

Form. Det er alvorlig, betydningsfuld Skønhed, der har indgaaet Forening med nordisk Kraft og kongelig Pragt. Hvad man maa beklage, er at der i udvortes Prydelser ikke overalt hersker den Reenhed, som i Bygningens Form.

Denne vil jeg ikke vidtløftig beskrive, da saa mange have gjort det tilforn. Kun for dem, som aldrig have seet dette i tohundrede Aar berømte Slot, tilføier jeg noget om dets Skikkelse og Bygning.

Paa de Holme, hvor nu Frederiksborg kneiser, laae fordem en Gaard, kaldet Hillerødsholm, og Kiøbstaden var en Bondeby af nogle faa Gaarde, kaldet Hillerød, hvilket Navn den endnu har. Slottets Bygning var Byens Opkomst, og den fik Rettigheder som Kiøbstad af fierde Christian. Hillerødsholm eiede Herluf Trolle, og den anden nærliggende Herregaard, Faurholm, eiedes af Christian III. Tydske Cantsler Anders Barby, der solgte den til Peder Oxe Aar 1554 for 17,000 Joachimsdalere *). Nogle Aar efter gjorde Herluf Trolle

*) Faurholm hørte før Reformationen de roeskildske Bisper til, og Christian III. Har solgt eller foræret den til sin Cantsler. Den laae omtrent $\frac{1}{4}$ Miil sydvest fra Slottet paa en Holm i en

162

Mageskifte med Kong Frederiks II., som havde fundet synderlig Behag i Hillerødsholm, hvilken Gaard Herluf Trolle afstod til Kongen imod Skovkloster ved Næstved, som da fik Navnet Herlufsholm. Om dette Mageskifte vidner den samtidige Indskrift, der har staaet paa den ældre Bygning, og endnu findes saaledes over den vestlige Længes nordre Port i den anden Forgaard:

Friderick then anden goes och from
Hans naade gjorde thette bytthe
Ath hyllershol under kronen kom
Oc herlof til Skougkloster flittehe *).
M. D. L. X.

liden Sø, som nu er ganske udtørret, og tillige med en stor Deel omliggende Moseland forvandler til Engbund. Gaardens Voldsted og Haveplads kiendtes endnu for faa Aar siden. Peder Oxe eiede Faurholm i 4 Aar. En i flere Henseender interessant Markeskielstrætte imellem ham og Anders Barby, findes udførlig fortalt i Peder Oxes Levnet af Ryge. S. 83 – 87. Gaarden og Holmen, hvorpaa den stod, kladtes ogsaa Oxeholm; men havde det før hans Tid, er ikke ret klart. I Aaret 1558 mageskiftede han denne Gaard med Kong Christian III. For Tølløse i Siælland; og siden er den bleven i Kongens Eie. Af den nedbrudte Gards Grundmure er taget Stene til den i de seneste Aar opbyggede store Ladegaard, som ligger næsten paa samme Sted, hvor det gamle Faurholm laae, og benyttes til Stutteriets Tarv.

*) Der er to Mærkeligheder ved denne Indskrift: at

163

Kong Frederik byggede sig da et Lystslot paa disse Holme midt i Søen, der fik Navn efter Bygherren og var heel anseeligt, men dog hverken at ligne med Kronborg, eller med det senere Frederiksborg.

Efter gammel Tegning i Resens Atlas stod Slottet Hovedbygning der, hvor nu er den første og anden Forgaard. Nærmest ved Hovedbygningen stod en mindre og lavere Bygning uden Taarn, hvor Cancelliet var, og ved denne Kirke med et større og et mindre Taarn. Den sidste Bygning var Køkkenet, hvortil Indgangen var over en Vindebro, der førte til en Port i den Muur, som var opført foran Bygningen. I dens anden Ende stod et runde, lave Taarne, som endnu ere til og staae ved den mellemste Bro. Paa dem læses Kongens tydste Valgsprog og Aarstallet 1562, Bogstaver og Tal af Jern. Det hedder sig, at Kong Frederik skal have opholdt sig i det vestre Taarn medens Slottet blev bygget. Han har da havt en saare snever Bolig. Hovedbygningen selv var ikke meget stor, to Etager høj, med to smaa spidse Taarne over Hovedindgangen. Den var bygget i Fiirkant med en indelukket Slotsgaard, og synes i det Hele at have havt et simpelt, massivt Udseende med sparsomme Prydelser. – Det var da her, hvor, til Rigerens og hans Faders Glæde, Nordens store Chri-

En egen Figur, et Slags sammendraget af med en Tværstreg over, findes i Ordet Naade, og at Hillerødsholm her kaldes Hyllersholm.

164

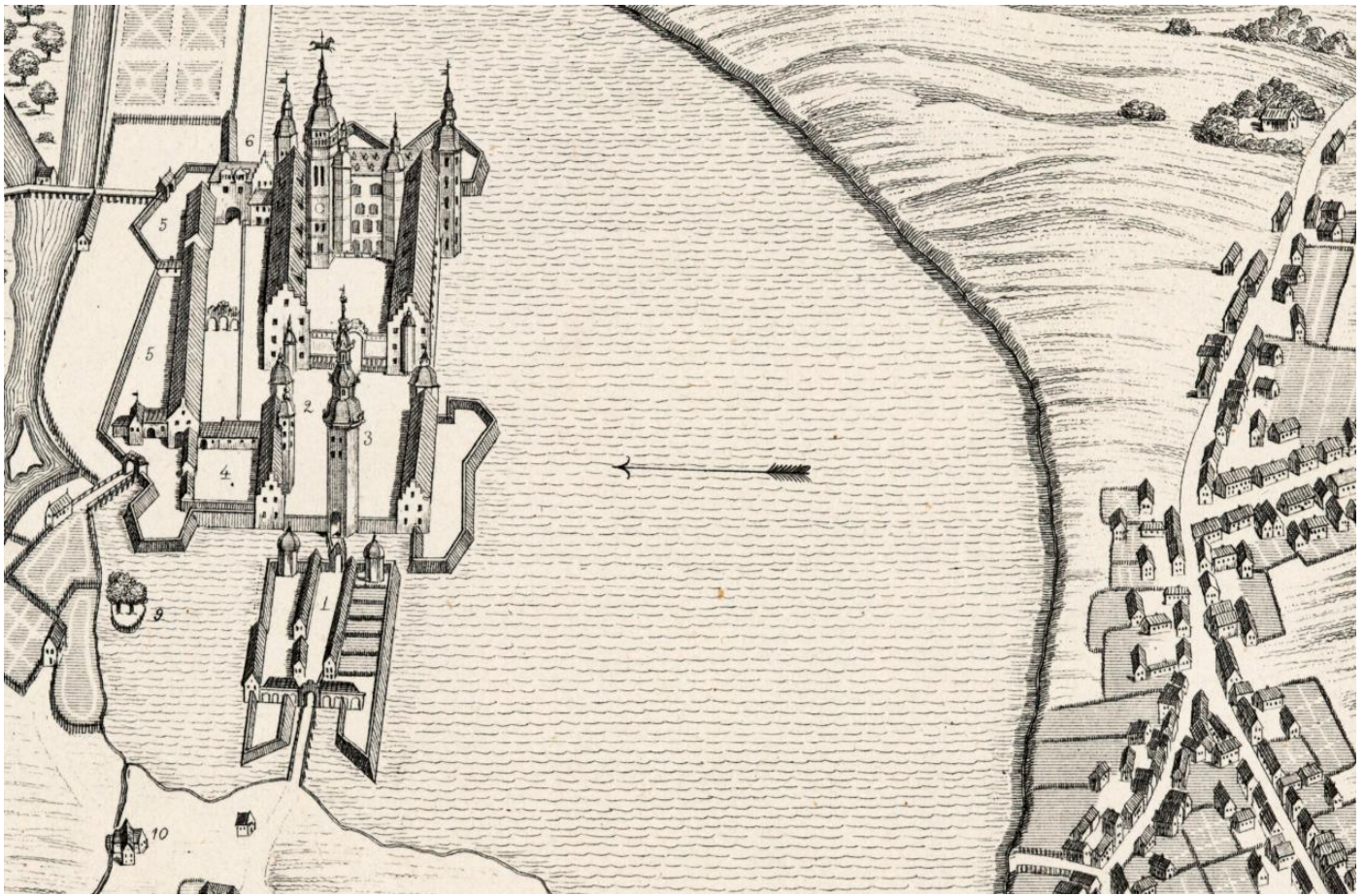
stian fødtes den 12te April 1577. Man vil sige, at Dronning Sophie, hans Moder, skal paa en Lystfærd fra Frederiksborg til Slangerup mær ved Slottets værelse bleven overfaldet af Fødselssmerterne, og under aaben Himmel have bragt sin førstefødte Søn til Verden. Dette gamle Sagn kan vi vel ikke udgive for andet; dog er det vist, at endnu i Resens Tid (1687), og formodentlig længe efter, fandtes en stor Tornebusk paa en afsides Holm, Norden for Slottet, forenet ved en Bro med Haven, hvilken Busk Kong Frederik selv havde plantet; og som det menes, skal det have været en Busk, hvorunder Dronningen tog sin Tilflugt, og i hvis Ly hun fødte sin Søn. Det er ogsaa vist, at i hvormange Forandringer Christian IV gjorde paa Slottet og i dets Omegn, rørte han aldrig denne Holm, eller buske derpaa *).

Kong Christian, om hvis Byggelyst saamange Mindesmærker endnu vidne, elskede fortrinlig sit Fødested; og da Slottet ikke syntes ham prægtigt nok, lod han det nedrive, og Frederiksborg atter reiste sig med en Herlighed, som i Europa søgte sin Lige. Omtrent 1603, eller maaskee noget før, begyndtes der paa dette Værk; en Mængde af de snildeste Konstere og dueligste Haadværkere samlede

*) Holmen med Tornebusken findes afsat saavel paa Resens Grundtegning over Frederiksborg, som paa Thuras Kobberstykke. (Danske Vitruvius 2 D. 5 Tavle.) Den er til endnu; men alt i Thuras Tid (1749) var Tornebusken bortryddet.

165

Kongen allevegne fra *); selv holdt han øie med Bygningen, som med ethvert Foretagende af nogen Vigtighed i hans Riger **); og efter femten Aar stod endelig denne gothiske Pragtbygning heel sær-

Frederiksborg efter Resen 1677

1. Første Forgaard, 2. Den anden Forgaard, 3. En Mamor Fortem. 4. Mynten. 5. Kongens Stad.
6. Audients huset. 7. Sparepenge. 8. Badstue. 9. Tornebusk plant af Kong Frederik II .

[Se hele kortet](#)

*) Man veed af en Hollænder, der har været med at forestaae denne Bygning; (Thutas Vitruvius 1 D, S. 6.) en Italiener hat været med at male Ridderslans Loft; og en vis Jørgen Friborg, formodentlig en Tydske, som var en af Bygmesterne, ligger i Slangstrup Kirke, hvilken han ogsaa har bygget. (Marm. D. II. S. 305).

**) Om et Steensæde ved Frederiksborg, hvorpaa Christian IV. Skulde have siddet, naar han selv betalte Penge ud til Arbeiderne ved Slotsbygningen, hørte jeg tidt fortælle, førend jeg selv saa denne Steen, og kiendte til dens Historie. Anledningen til at denne Steen med Kongens Navnetræk og Aarstallet 1628, blev lagt der, foprtæller Christian IV. Selv i hans Deduction mod Fru Ellen Marsvin. (Nye Saml. Til den d. Hist. 1.D. S. 230). Det var en pudseerlig Uenighed med Fru Kirsten, (Kirsten Munk) der ved sin Suurmulen spildte et Mortensgilde, og siden gjorde det endnu værre ved Kongen som gav Anledningen hertil. "Hvorfor vi – skriver Kongen – til evig Erindring strax om Morgen lod lægge en temmelig stor Kampesteen paa Veien, naar man gaaer bagud til den liden Ladegaard, Hvilken Steen endnu findes der med Aarstallet paahuggen og et

Sæde gjort deri.” Den kaldes endnu paa Frederiksborg Kongestenen, og omtales i D. Atl. VI. Bd. S. 74, hvor dog intet mældes om dens Historie.

166

lig, til Indenlandskes og Fremmedes Beundring *).

Slottet er bygget paa tre adskilte Øer i Slotssøen, der ved murede Broer foremes. Anlægget vidner om den i hine Tider herskende Skik, at sørge for Slottes og Herresæders Sikkerhed ved Mure og Volde og Omgivning af Vand; skøndt Befæstningen her kun har været svag, og vel mest for Synets Skyld. Den første eller yderste Forgaard, med to lange Rækker af Bygninger, med to halve Bulværker, som vende mod Byen og de omtalte runde Taarne, ligner et Slags Hornværk. Over en krummet Bro kommer man til den anden mere rummelige Forgaard, hvis Bygninger ere heel anseelige, og over hvis Port et mægtigt høit Taarn kneiser. Lave Mure med Skydehuller, og en lille Skanse mod Søen omhegne tildeels denne Forgaard. Endelig træder man over den tredje Bro gennem Hovedporten, hvis prægtige Portal er prydet med Bygherrens og hans Dronnings Vaabener og Valgsprog i Steen, ind i den inderste Slotsgaard, brolagt med store Marmorfliser og indsluttet af Slottes tre Hovedfløie, som paa den vestre Side en lav Bygning med fladt Tag forener. I det man træder ind i denne Gard, overraskes man saavel ved Bygningens hele Form, som ved det

*) Om Frederiksborg Bygning taler Slangé ved Aaret 1603; Aarstallet 1609 steer over Hovedindgangen til den inderste Slotsgaard; men 1618 over Indgangen gennem Taarnporten.

167

Nye og Forunderlige i dens mange spidse, kantede Taarne og andre gothiske Prydelser, og ved den gamle rige Kongepragt; hvilket Alt her med eet paatrænger sig det uvante Øie, der blendet af Forundring, behøver nogen tid, før det kan see ret klart, og vænne sig til disse fremmede Giendstande. Indtaget af den Kraft, som er præget i dette stolte Værk, taber Synet sig i det Hele, der gjør en harmonisk Virkning, uagtet enkelte Uregelmæssigheder synes at maatte forstyrre den. Alt det store Klokke-taarn findes paa den venstre Sidefløi i Stedet for Midten, lægger man ved denne Bygning neppe Mærke til; og at de dobbelte Marmor-Arcader, befolkede med 18 Statuer af græske Guder og Gudinder, berøve den midterste Fløi noget af dens Frihed, glemmer man over det Prægtige og Usædvanlige i denne Prydelse, som dog unægtelig har noget Fremmedt og Konsilet ved sig, og er udført i en anden Smag, end Bygningens øvrige Dele. Det vilde derfor vist ikke være Bygningen til Skade, om i det mindste Billedstøtterne vare borte, hvilke, om de ei kunne kaldes smagløse, dog mere end de prægtige Buegange formindske Bygningens Reenhed. Det samme vil jeg vel ikke sige om de næsten udslettede Levninger af den rige Forgyldning uden paa Muren af dette Slot, hvilken, før dens Glands var forsvunden, maa have gjort en meget pragtfuld Virkning; maa have gjort en meget pragtfuld Virkning; men om Noget ved Frederiksborgs Bygning maatte kaldes Ødselhed, da var det vel den Overflødighed, hvormed det kostbare Metal paa en saa usædvanlig Maade blev overgivet til Forgængelig-

168

Hed, Men, jeg erindrer mig i den gamle Resens Ord: ”at her i denne Slotsgaard er endnu mere for Eftertanken, end for Beskrivelsen;” og dermed forlader jeg dette Sted

Eggen om Frederiksborg er saaledes, at man umulig der kunde ønske sig nogen anden. De store Skove, der omgive Slottet, men desværre Aar for Aar mere fortyndes, og dets nærmeste Omgivning af gamle ærværdige Træer, dels plantede i store Buegange, dels i tætte Lunde, ligesom og af høie. Tildeels skovgroede Banker, give Eggen det eensom høitidelige og alvorlige Præg, der virker i en fuldkommen Harmonie til at hæve Slottes romantiske Skønhed. Det vilde ikke saa ganske være Frederiksborg, hvis det laae i en anden Egn; og hvad enten det er skeet med eller uden bevidst Hensigt, have vi ingen Ret til at laste dets Anlæg paa dette Sted, der i øvrigt slet ikke vidner om den Foragt for Naturen som en berømt Reisende tillægger Opbyggeren *). Man maa langt fra ikke tænke sig Slottet liggende dybt nede i en Sump (thi en Sø og en Sump ere to forskellige Ting) og midt i mørke Skove, uden Lys og uden Udsigt – en Forestilling, som hiin Reisende og flere, gjøre sig Umage for at

*) Bemerkungen auf einer Reise durch Seeland und Schonen, von Bonstetten. Neue Schriften. 1. Theil. Kopenh. 1799. S. 119.

169

bibringe os. Jeg vil her blot nævne Udsigten fra den saakaldte Jægerbakke over Slottet og en Deel af Byen, der fortroligen snoer sig rundt om den lille, venlige Sø. Denne livfulde Udsigt, i Morgensolens Lysning; der formidler den alvorlige Høihed, hvormed den stolte Kongeborg reiser sig op af Vandets spejklare Dyb, vil være meget skikket til at hæve enhver ugunstig Fordom mod Frederiksborgs Beliggenhed. Dette er ogsaa et af de heldigste Standpunkter, hvorfra Slottet kan betragtes. Foruden de næstliggende Sidebygninger, overseer man her i eet Blik den søndre og østre Fløi af Hovedbygningen, med de to sekskantede Hiørnetaarne, der for Øiet rejse der Spire i lige Høide med Klokketaarnet og Porttaarnet, og saaledes danne en symmetrisk Eenhed. Indtrykket, som den vældige Masse, der paa eengang fattes, gjør paa Øiet, fandt jeg ingensteds stærkere end her. Man seer den hele Kæmpebygning, en opmuret Klippe, stige frem af Vandet, og den hele Kraft, som er anvendt paa dette stolte Kunstværk, aabenbare sig paa engang. Man seer her ikke de enkelte Dele, med det sammenvoksne Hele, en uhyre Masse, der, langt fra at være plump og besværlig for Øiet, om svæves af gothisk Lethed, som de ziirlige Vinduer, de kantede Taarne, de spidse Loftgavle og Taarnspire fremvirke. Søen, der omskyller Bygningens Klippefaste Fod, er det blanke Speil, hvis Glands hæver de mørkerøde Mure, og i hvi klare Dyb det herlige Billeder gientager sig. Det Hele omgiver Naturen med afvekslende Skønhed – blid og venlig til

170

Venstre, hvor Øiet glider let hen over den skraanende Bakke mod Byen, hvis lave Huse undseelig titte frem af de grønne Haver – høitidelig og mere alvorlig mod Marken og Haven, hvor de gamle Træer fra Bakkerne reise deres Toppe høit i Veiret, ligesom for at kappes med Slottets Taarnspire.

Ogsaa fra Byens Torv har man en herlig Udsigt til Slottet. Man seer det her fra Siden, og overskuer hele Strækningen af dets Bygninger, fra de runde Taarne i den yderste Forgaard, hvis Cuppeler hæve sig over de lavere Bygninger, til det østlige Hiørnetaarn, støttet umiddelbar til Skoven. Venligen omsnoes de røde Mure af Træer og Buske, der danne en nydelig Krands om Foden af hele Slottet og skiule dets underste Etager. Dette er en lille Have anlagt paa Skandsen ved Slottets anden Forgaard; den har en meget indtagende Beliggenhed, og benyttes af Slotsforvalteren. Om det Hele vinder den klare Sø sit brede Bælte, sluttet paa venstre Side af Byens Haver, og paa Høire af Skoven, over hvilken

Slottet hæver sig med alvorlig Høihed. Den hele Scene kan overskues med eet Blik; og hvor meget omfatter dette! Hvor betydningsfuldt er et saadant Landskab, og hvor inderlig føle vi dets Skønhed! – Natur, i dens blide, venlige Ynde, oplivet af en høi, kraftfuld Aand, som fortids Konst prægede i dette herlige Minde, er den Idee, som Beskuelsen efterlader. I en indtagende Harmonie see vi den gamle, stolte Borg, tæt favnet af den ungdommelig skønne Na-

171

tur. Vi tænke os den haarde, staalklædte Ridder, omslynget med spæde Arme af en yndig Mø.

Men have vi saaledes fra forskellige Punkter betragtet dette gamle Slot ved Dagens klare Lys. Da maae vi heller ikke glemme, at da Bygningens Charakter er aldeles romantisk, saa er ogsaa Natten eller Aftenen den Tid, da man seer endnu langt mere i dette forunderlige Værk, end om Dagen. Vi kunne overhovedet lægge Mærke til, at Bygninger, som have noget Stort og Ædelt i deres Form, gjøre en herligere Virkning, naar de sees i et Dæmringslys, end ved den klare Dag. Deres Omrids træde stærkere frem; deres Heelhed bliver mere fattelig – og nu Frederiksborg! Hvor ganske er denne Bygning skikket til at sees i Maanelys. Jeg har seet den saaledes – og jeg kan med Sandhed sige, at den Time, jeg tilbragte hermed, hører til de kiæreste i mit Liv, og at jeg i den nød meget af alt det, Skiebnen ellers har nægtet mig i Livet. – I det jeg traadte ind i Slotsgaarden, reiste de høie Mure sig som et Skillerum imellem Fortid og Nutid; jeg var i Phantasien Verden saa fuldkommen adskilt fra det Nærværende, som jeg kunde være det. Den underfulde Blanding af Mørke og Lys skabte en ny og fremmed Verden i den øde Tomhed. Alt omkring mig var ligesom nedsænkt i Gravsøen, og i den dybeste Taushed og Eensomhed vankede jeg i det øde Rum, stirrende i Skumringen paa de mørke Mure, og mod Nattens blege, aftagende Lys. Det høie, mørke Taarnspir reiste sig op i den klare Luft, og dets Spidse tabte sig i Ætheren, ligesom det Endelige, der fra Jorden

172

stræber at hæve sig mod Himlen. Klokkens dybe, høitidelige Lyd, er Lyd, der var mig ligesaa ny, som forunderlig, klang i Nattens Taushed for mit Øre som Historiens Røst, som en Lyd fra fierde Christians Alder. Een Følelse indtog min Siæl, og enhver anden tabte sig i denne; det var Anelsen af det Uendelige. Den mest levende Forestilling vakt hos mig om den romantiske Konst, hvis hele Stræben gaaer ud paa at føle og fatte det Uendelige, og udtrykke Menneskets evige Længsel efter dette i jordiske Former. – Slottet stod for mig som det herligste Riddertid, med dens Kraft og Kiærlighed og Poesie, viiste sig for mig ved den magiske Belysning i dette høie Værk, der er den saa værdigt. Jeg var henrykt i en fremmed Verden – og enhver maa blive det, hvis Siæl er fortrolig med den romantiske Konst. – For Øieblik glemte jeg ganske min Afmagt, og Phantasien hævede mig til et Punkt i Tilværelsen, hvor min Aand kunde virke med fuld Kraft og Frihed. Da syntes det mig, som jeg saae en Skygge som svæve i Skumringen under de høie Buegange. Ædel og mandig var dens Skikkelse; i en stolt og bydende Stilling, støttet med sin Høire paa det store Sværd, løftede den sit Hoved mod Taarnets Spids, og rolig Høihed lyste fra dens Aasyn, da Maanen Straale faldt paa den herlige Skikkelse, - Jeg kiendte dig, ædle Helt! Dit Folks Fader! Danmarks store Christian! Saaledes havde jeg jo ofte seet dig, ikke blot i dag i din Kongeborgs Sale, men saa tidt jeg i Historien skuede dit Billede. Rolig saa jeg din

173

Skygge, kongelige Helt! Thi jeg følte, at du vilde ei have aabenbaret dig for en Uværdig. – Var det din Aands Stemme, jeg hørte i mit Inderste? Skuffedes jeg ikke af en dyb Anelse, der i dette Øieblik

fødtes i min Siæl? – Nei! Vil Gud unde mig Kraft, da skal engang din Daad ved mig forkyndes dit Folk – o maatte det evig fortjene dette Navn! At fornye dit Levnet og fremstille dets Billede efter de enkelte Træk, Krøniken har bevaret, skal vorde mit Livs skønneste Løn. – Saa drømte jeg i den salige, natlige Stund. Klokken slog i Taarnet, og den stærke, dybe Lyd vækkede mig. Synet var svundet; men underlige Billeder omsvævede mig paa Veien fra Slottet. Ofte ere de siden fornyede, og Erindringen kan jeg aldrig tabe. En deel af hvad jeg drømte kan maaske engang blive virkeligt.

Vi have dvælet, maaske for længe, ved Beskuelsen af disse Bygningers udvortes Form, Beliggenhed og Omgivning; i det vi nu træde ind i Slottet, er det ligesom dem fremmede Verden, som det Udvortes lod os ane, blev levende. Vi have ikke længere den heelhed for Øie, som synet af dette skabte os; men vi gienfinde dens Aand, præget i ethvert Rum, som afdeler det Indvortes. Det stærke Indtryk, som Beskuelsen af dette forunderlige Konstaværk efterlod, vedvarer og besielser den Følelse, hvormed vi betragte enhver Indretning i den gamle Bygning. – Her boede fierde Christian; her var hans Ynglingssæde: paa

174

Dette Slot havde hans forenet Alt hvad Pragtfuldt og Kostbart hans Tid vidste at frembringe. Den store Huusholder, der styrede to Riger som en Huusfader sit Huus og sine Tyende, kiendte her ikke til Sparsomhed; intet var for godt til at pryde Frederiksborg. Men imedens han hertil anvendte Millioner, led ingen i hans Riger Nød. Det var Statens overflødige Kraft, som han paa denne Maade afledede. I Stedet for at opdyngge Skatte, satte han tusinde Hænder i Arbeide; i Stedet for at giennem sit Guld og Sølv i Jernskrine, lod han det forarbeide i Billeder og Prydelser til sit Slot. Det er vist, vi see Levningerne af den Kongelige Pragt, den massive Rigdom og Kostbarhed i det Indre med større Lyst, end Sporene af den udvortes forgængelige Glimmer i Murenes Forgyldning.

Men vi maae ikke tænke os Slottets Indvortes endnu, som det var fierde Christians Tid. Frederiksborg har jævnlig været beboet, og dette har naturligviis nedført Forandringer, som dog især, foruden det gamle Bohave, hvoraf meget lidet findes, har truffet endeel Værelsers Beklædning og Prydelser. Christian den Siette, der i sine sidste Leveaar havde megen Lyst ti at vælge Frederiksborg til sit Opholdssted, log indvendingen foretage betydelige Forandringer. Porttaarnet, som var bleven brøstfældigt, lod han derimod, efterat det var nedtaget, opbygge igien, i eet og alt, som det tilforn var – Liighed imellem dette Slot og Christians yndede Rosenborg er kiendelig nok; kun at Alt her er mere stort og pragtfuldt. Vi befatte os ikke

175

Med Frederiksborgs Historie, og tage derfor Slottet, som det er; men vi agte heller ikke at beskrive det, og nøies derfor med et Blok i nogle af de herligste Værelser. – Til disse maa den store Conseilsal regnes, hvis høie, hvælvet Tempelloft og lyse Rummelighed svare til den kongelige Pragt – og hvilken Pragt! Rundt om Salen see vi paa Pillerne originale Malerier i Legemsstørrelse af de høilovlige oldenborgske Konger fra Christian den I. til Christian V. og over Vinduerne nogle af de fornemste Krigstildragelser under den sidste Konge, der har ladet Salen indrette, som den nu er. Med høitidelig Ærefrygt maa enhver Dansk træde hen iblandt disse Skygger af en Kongeslægts, deri en Rad af Aarhundrede vare Fædrelandets faderlige Styrere, og af hvem ingen nedsteg fra Thronen i Graven, betynget med Folkets Had. At jeg spurgte mig selv: hvorfor seer jeg her ingen dansk Konge efter

femte Christian? - var vel ikke underligt. At jeg glemte menneskelige Svagheder, at jeg længe med Ærbødighed betragtede disse Afbildninger af min Konges Forfædre, med Beundring og Kiærlighed dvælede ved Nogle, med taknemmelig Følelse ved Alle – dette vil maaskee ikke behage en og anden, som enten strax er til Rede med fiin Vægtskaal, eller og holder Saadant for Daarlighed og Sværmeri. Men om jeg agtede herpaa, vilde jeg holde mig uværdig til nogensinde at træde ind i mit Fædrelands Helligdomme.

Historien kan fortælle os: saaledes byggede Christian den Fierde, saaledes boede og levede man

176

ved hans Hof. Her lade vi os ikke fortælle, hvorledes den Tid var – thi er den ikke til endnu i alle disse Mindesmærker? Glemme vi ikke det 19de Aarhundrede, leve vi ikke i det 17de, medens vi vandre giennem disse Kongesale: da kunne vi ligesaa gjerne blive udenfor; thi Historiens Aand vil straffe vor tomme Nysgierrighed, og skiule den gamle Herlighed for vort stirrende Øie. Vi see da intet uden en broget Pragt, og hvad man kalder gammeldags Smagløshed; vi dadle som uvidende Daarer, og beundre som ukyndige Børn.

Øiet er mættet af Pragt, og Siælen træt af at følge den evige Omveksling af Gienstande. For at oplive begge, og samle alt det Enkelte i den uendelige Mængde af Værelser, maae de sluttes med den store Riddersal. Her er Høihed og Pragt forenede; have vi seet Christian leve og sysle som Huusfader i de øvrige Værelser, da see vi her Dannerkongen, som Europa ærede, herske fra sit høie Sæde i Kongemagtens hele Glands.

Det er let at sige, at denne Sal er stor og prægtig; men ikke saa let at skildre det høitidelige Indtryk, som den Indtrædende modtager, eller at give den Fraværende et Skyggebillede af dens ærebydende Skønhed. Det er heller ikke blot Pragten, det marmorklædte Guld og det lueforgyldte Loft, som indtager os; men ogsaa Foreningen af Storhed og et passende Forhold, og det herlige Lys, der fylder den hele Sal med Klarhed, og udbreder en frisk Glands over alle Gienstande. Dens Størrelse er betydelig (Længden 75 Alen); men hvorledes

177

Vonstetten kunde komme paa den Formodning, at denne Sal skulde være den største i Europa, begriber jeg dog ikke. Hvad der først indtog mit Øie, efterat jeg havde overskuet det Hele, var Loftet, der er ganske bedækket med konstig Malning og forgyldt Billedhuggerarbeide, i hvis uendelige, uoverskuelige Mangfoldighed hersker en ægte gothisk Pragt. Det hele kan fattes ved eet Blik; de enkelte Figurer synes utallige, og virkelig kunde man behøve en heel Dag, for at betragte dem. Man undres slet ikke over den Fortælling, at 26 Billedhuggere i 7 Aar have været sysselsatte med dette Arbeide. Den prægtige Marmor-Camin i Salens Baggrund er endnu en herlig Prydelse, skøndt berøvet den uhye Rigdom af Sølv, der engang beklædte de sorte Stene. Væggenes Beklædning af Silketæpper, hvori Christian IV. Seiervindinger i den svenske Krig, efter Udkast af Carl von Mandern ere virkede, sees nu ikke; da de ere behængte med Malerier, samlede fra de øvrige Værelser, og fra andre Slotte. En stor Mængde fortræffelige Portraiter af danske Fyrster og Herrer, som og Andre med det danske Kongehuus beslægtede, tildrog sig især min Opmærksomhed. Jeg fandt ogsaa blandt disse, foruden Christians Svoger, Kong Jakob I. af England, endeel andre engelske Konger og Prindser,

Henrietta of England

hvoriblandt jeg vil udmærke Carl I. Datter Henriette, gift med Ludvig XIV. Broder, og berømt for hendes store Skønhed. Virkelig er hendes Billede et af de deiligste kvindelige Ansigter, jeg har

178

Seet; og ved at betragte det, tænkte jeg med Gysen paa hendes sørgelige Død. – Foruden Malerierne i denne Sal, findes endnu mangfoldige Portraiter omspredte i de andre Værelser *). En heel Sal er behængt med de ældre danske Kongers Billeder. Af Christian IV. Fandt jeg et Par gode Malerier, hvoraf eet, der har en udmærket frisk og levende Farveblanding, hænger i et lille Værelse, hvor man seer en Skorsteen med Smelteovn. Hans Fader finder man endnu oftere; og blandt den øvrige Mængde er især en heel Deel af det saksiske Huus, der i sin Tid var

saa nøie besvogret med det danske Kongehuus. – En skøn og passende Prydelse ere disse gamle Billeder i dette Slot. Ved deres Beskuelse svinder enhver Erindring om vor Alder, og vi blive ganske fortrolige med den Tanke, at vi leve i en fremmed og svunden Tid.

Et Par Timer vare forløbne med at bese den Mængde Sale og Værelser, man fremviser, og som dog ikke udgiøre det halve Antal. Endnu var det Ypperste i Slottet tilbage – Kirken. Det er ogsaa nødvendigt, at see denne tilsidst, da den rige Pragt, som her er sat til Skue, uagtet endeel er ogsaa nødvendigt, at see denne tilsidst, da den rige Pragt, som her er sat til Skue, uagtet endeel er bortrøvet, endnu fordunklet Alt, hvad man finder i det øvrige Slot. Selv Riddersalens hele glimrende Pragt forsvinder som en Skygge, saasnart

*) Jeg kan ikke glemme, at man blandt disse Portraiter, ved en comisk Uvidenhed, udgiver en gammel dansk eller tydsk Herre, i verdslig Dragt, fra det 16de eller 17de Aarhundrede for – Biskop Absalon.

179

Man træder herind. – Kirken er under Riddersalen og indtager de to underste Etager i Hovedbygningens høire Sidefløi. I Længden holder den egentlige Kirke 55 Alen og i Høiden 17. Dens seks Hvælvinger deles ved Pille i dobbelt saamange Buer, og af disse har Kirken to Rader over hinanden. Hovedpillerne, opmurede af Hugne Stene, ere næsten bedækkede med forgyldte Prydelser, og paa den indvendige Side ere de, i vekselviis Orden, prydede med enkelte og dobbelte joniske og corinthiske Støtter af Marmor og Alabast med rig Forgyldning. Antallet af disse Marmorpiller er 74, foruden 12 som danne en tredje Rad øverst under Hvælvingen. En uendelig Mængde af Billedstøtter og udhugne Figurer, af Løvværk og Blomster og Frugter, pryde saavel Arcaderne imellem Pillerne,

som Loftets Hvælvinger. Øiet taber sig i denne brogede, uoverskuelige Vrimmel, og søger forgieves i det Enkelte et Hvilested. Dog dvælede jeg gjerne ved en simplere, ligesaa skøn, som passende Prydelse, de sorte Marmortavler med indgravne Skriftsteder, som er indsatte i Fyldningen over Buerne. – Alteret i Baggrunden, heel igiennem af Sølv og det fineste Træ, er ikke blot den Gienstand, hvori det Heles Pragt ligesom samler sig; men det er og Middelpunktet for Kirkens Beskuelse med religiøs Sands. De vigtigste Optrin af Jesu Levnet og de fleste af hans Apostler, ere afbildede paa Alterets forskellige Døre og Afdelinger, deels i støbt, deels i drevet og indgravet Sølvarbeide, og med en Konst, som vi maae,

180

Beundre ligesaa meget, som Øiet blendes af Glands og Rigdom. Det Hele er meget skønt ordnet og sammensat, og sluttet herlige med Troen Billede, svævende over Alterets øverste Spids, hvortil Øiet gradviis opløftes ved de afbildede Helligdomme. Endog som Konstværk gjør delte Alter en skøn Virkning; og det har næsten ikke en eneste overflødig Prydelse. – Prædikestolen af Ibenholt er i sit Slags ligesaa skøn. Fire meer end alenhøje Billeder i støbt Sølv af Christus og de fire Evangelister ere den Hovedprydelser; og den er desuden næsten heel bedækket med Sølv. Om Kirkens øvrige Prydelser taler jeg ikke, da disse to fordunkle dem; heller ikke om de ziirlige Malerier af nederlandske Mestere i den kongelige Kirkestol, eller om de store bibelske Stykker, som pryde Væggene, da jeg ikke nøie nok betragtede dem. Nogle af de øverste ere at Italienske Mestere, og deriblandt et Par af Andrea Sacchi og Salvator Rosa.

Al denne Rigdom, som er udøst med en Fylde, der sætter os i Forundring, maae vi ikke holde for ødsel og overdaadig Pragt. Det er et Offer af det Herligste, Magt og Rigdom kunde bringe frem, som Konsten har bragt Religionen; og det var fierde Christian, denne Konge, der yttrede sin Kraft i ethvert Værk, der bød den at bringe dette Offer. Det simple med Høihed forenede Ærværdige finde vi ikke i denne Kirke. Man overraskes i det man træder ind; men det er ikke en Virkning af den blotte arkitektoniske Konst. Vi mindes om, at det er et Slotscafel, som maatte være i meget høi Grad kostbart og pragt-

181

fuldt, om det ikke skulde fordunkles af den kongelige Glands og Pragt i Slottets øvrige Værelser. Virkelig er Alt, hvormed den Tids Konst pleiede at pryde en Kirke, anvendt med en Overflødighed, som i dette maadelig Rum næsten blander Øiet: og det er i denne Pragt og dette uendelige Arbeide, som er anvendt paa Loftets og Væggenes Prydelse, at Spor af gotisk Konst vise sig; thi er reent gotisk Værk er denne Kirke ligesaa lidt som hele Slottet. Vi kunne da sige, at det Ærværdige her vel ei er forjaget, men omstraalet af Pragt. Hverken den opløftende Høihed, den halv overjordiske Klarhed, den stille Høitidelighed, den alvorlige Majestæt, den dunkle Ærværdighed, som vi kunne finde herskende i de forskjellig gothiske Kirkebygninger, er det, vi her maae søge. Indtrykket af det Hele er ædelt og stort; men det Himmelske Hersker egentlig ikke over det Jordiske; og jeg har omgivet Aarsagen til, at dette her maatte træde stærkere frem.

Saa ere vi da med spændt Forventning indtraadte i et Slot, som er den herligste og stolteste verdslige Bygning, Danmark eier, og have giennemvandret en, skøndt iilsomt, dog med et opmærksomt Øie. Vi have betragtet fierde Christians prægtige Mindesmærke med den Ærbødighed, vi skyldte en ad Danmarks største Konger. Vi have stræbt at fatte den udvortes Skikkelse, og at medtage et Billede af den Aand, som Bygmesteren prægede i sit Værk, der ogsaa her vilde udtrykke

sin Kraft – den indvortes Kraft, som levede i ham, er herlig Arv fra Fædrene. Vi have erkendt det Store i dette Værk; og det har ved sin Storhed, ved sin Fasthed og sin Styrke givet os en sandselig Beskuelse, der gientager det samme, som Historien fortæller. Naar vi tænke os i denne Maleriet af Christians Daad, da er hiint Billestøtten, og Beskuelsen af begge er lige levende; men her lettere for det sandselige Øie. Christian den Fierde staaer alene blandt Danmarks Konger i den myere Tid; saaledes og hans Slot. Ingen senere Alder har frembragt noget Lignende; og hvad der vilde ligne det, har Tiden, eller den høie Magt, som er over Tiden, tilintetgjort. – Kunne vi nogensinde vente, at see en saadan Bygning opført? Kan nogensinde et nyt Frederiksborg reise sig i Danmark? – Ey andet maaskee, men ikke det samme, eller noget Lignende. H??n Alder maatte da ogsaa gienfødes; og Historien kan aabenbare os, at Intet, som er svundet i Livet, vender tilbage som det var.

Ikke med letsindig Nysgierrighed – med den Alvor, som Historiens Aand indgyder, betraadte vi den gamle Kongeborg. Grebes vi for Øieblik af Veenod, ved at skue den øde Herlighed og forladte Pragt, ved at vandre i de gyldne Sale, hvor kun Tomhed boer, ved at tænke os, at denne Kraft i de stære Mure og Taarne dog kun er en afmægtig Stræben, og at Forgængelighed er den inderste Marv i dette Kæmpeværk – saa vandre vi dog herfra uden kvindagtig Sorg, og forlade Kong Christians Bolig i den Stemning, som Mindet om

Fortids Kraft maa vække hos os, naar vi ei have bøiet os under Tidens Svaghed, eller nar vi dog er ere siunkne saa dybt at jo det Herlige kan opløfte os. – Alt hvad der bliver til, har sin Tid; menm der gives det som aldrig dør, fordi det har Aandens Liv. Denne Borg, som er bygget for at trodse Aarhundreder, vil dog engang synke sammen: dit Minde, Christian! Og den Daad synker aldrig.

Henrykt i Erindringen om Formiddagens Nydelse, omgivet af Fortids romantiske Billeder, der ligesom fortrolige Ungdomsvenner efter en lang Skilsmisse flokkede sig omkring mig, udfyldte mine Følelser og oplivede mit Mod, forlod, jeg om Eftermiddag Frederiksborg, eller rettere tog det med mig paa en Udfart til Esrom. Alt var forenet paa denne Færd, hvad der kan gjøre en Reise behagelig. Den livfulde Erindring om det kiære Sted, jeg forlod, dog kun for snart at see det igien . et Maal og en Vei, hvis Skønhed overgik min spændte Phantasie – og et Selskab, der fordoblede mig enhver Nydelse: alt dette tilsammen udgiorde et Heelt, der bedre lader sig føle, end beskrive. Jeg levede – jeg følte, at Livet er noget; jeg smagte Øieblikkets skønne Lyst i en af de reneste og uskyldigste Nydelser, og tænkte slet ikke paa, at Livet er noget: jeg smagte Øieblikkets skønne Lyst i en af de reneste og uskyldigste Nydelser, og tænkte slet ikke paa, at Livet kun skal bestaae i Virksomhed – og om det er saa, vil ingen dog nægte mig, at Glæde er en virksom Tilværelse. Min Glæde var

blid og rolig; ingen Overmættelse støvede Siælens Sands; thi sagtelig, som Skov og Sø glæde forbi den rullende Vogn, vekslede de yndige Billeder, der giennem Øiet prægede sig i Sindet, og klart var Speilet, der optog dem, som Søens himmelblaa Flade.

Med Sandhed kan man sige, at denne Vei er en af de skønneste, som Danmark, saa rig paa Naturskønhed, har at fremvise; og Esrom Sø er ei blot ved dens Størrelse og betydelige Brede, men og ved dens Omegn, en af de første Søer i Lander. – Omtrent $\frac{3}{4}$ Miil er Skovveien fra Frederiksborg til Nødebo, en Landsby, der ligger, tæt omringet af Skov, ved Søens vestlige Bred, hvor Landet danner en yndig, skovbevoksen Odde, der strækker sig langt ud i Søen og skiuler en betydelig Bugt. Fra Nødeboe gaaer Veien, bestandig giennem Skov, langs med Søen og saa tæt ved dens Bred, at Bølgerne stundom synes nær ved at række Vognen. Saaledes kører man en heel Miil imellem Skov og Vand, fra to Sider tæt savnet af den skønneste Natur, i dyb Eensomhed, og dog omgivet af venligt Liv. Over Søens vide Flade har man Udsigt mod Østen til de høie Skove, i hvis mørke Baggrund man skimter det hvide, pyntelige Fredensborg. Det nedenfor Slottet tæt ved Søen ligger Skipperhuus, hvis Mure skinne frem af Skoven, og ogsaa et Punkt, hvortil Øiet gierne hefter sig. Med Lyst følger de fierne Bredder ogsaa der, hvor Skovene noget ovenfor Fredensborg ophøre, og hvor en Mangfoldighed af Udsigter-

185

Over afvekslende Sletter og Høie, Landsbyer og eenlige Huse, træder i Stedet. Jeg finder, at det hele Syn, som denne Sø med dens Omegn frembyder, har noget mere Sort og Opløftende ved sig, end de fleste andre af Siællands Søer, selv naar den, som da jeg dennegang saae den, ikke er oprørt af Storme. Dens Størrelse bidrager vel meget hertil; men ei mindre dens Beliggenhed, midt i de uoverskuelige Skove, der høiner sig fra begge dens Bredder, og strække sig langs med dens hele vestre Side fra Steenholms Mølle til Esrom. – Jeg kiender intet Sted i Kiøbenhavns Omegn, som jeg kunde foretrække for en Bolig ved Esrom-Sø. Hvad ere Søerne ved Lyngby, Frederiksdal og Farum, i hvor meget de end forskjønner disse Egne, imod hiin der i dens store Omfang forener næsten alle de Skønheder, som man hist maa søge i det Enkelte; og hvad er Charlottenlund, Sorgenfri og Dronninggaard imod Fredensborg, Frederiksborg og Kronborg? – Selv den herlige Furesø maa tabe i Sammenligning med Esrom-Sø; og Tiustrup-Sø, med dens store Skovstrækninger og høie, bankefulde Bredder, er vel den eneste i Siælland, der i Skønhed turde maale sig med denne. – Det er muligt, at ikke enhver vil underskrive min Dom, eller indtages saameget som jeg af den noget alvorlige Skønhed, der udmærker denne Sø og dens Omegn. En fremmed Reisende, som vi ofte følge med Fornøielse, kun aldrig, naar han ubevidst gaaer over i det Komiske, ved at forvilde sig ind i Nordens dybe Oldtid, har fundet Egnen om Esrom Sø

186

øde og alt for eensom og eensformig. Han lader stundom Siællands Naturskønhed vederfares fuld Ret; men her synes han at have været i et Lune, der ikke tillod ham at see med fordomsfrie Øiene. At man i disse Egne finder færre Spor af Konsten, at Søens Bredder ikke ere pyntede med prægtige eller brogede Lystgaarde, at man uforstyrret nyder Naturens blide og alvorlige Skønhed i en inderlig Forening og sielden Reenhed – alt dette gjorde mig det skønne Landskab dobbelt skønt og dobbelt kiært.

Men, det er Tid at fortsætte den begyndte Færd langs med Søens vestlige Bred. Vi forlade den ved dens nordlige Ende; Landet høiner sig; i Begyndelsen ere Udsigterne trindt om noget begrændsede af Skovene; men er man kommen op paa en af de høiere Banker, da overskuer man et meget rigt og skønt Landskab – mod Søndén ud over hele Esrom-Sø, fra hvis store Speilflade et herligt Liv udbreder sig over den hele Scene – mod Østen til Skovene, der omslutter Gurre-Sø med dens romantiske Egn, videre ud over hele Landet, og over Øresund til Skaanes flade, med Kirker og

Landsbyer beklædte Kyster. Mod Norden glimrer i Synskredsen det sølvblaa Hav – men hvilke tykke mørke Skybanker hæve sig hist, ligesom omhyllede af giennemsigtig Taage over det klare Blaae? – Et nyt og overraskende Syn! Det er Kullens Fielde, der i 4 Miles Afstand strække sig i Bølgeform hen over Havet, og skiøndt af unetydelig Høide, dog i denne Afstand synes som

187

høie Bierge, hvis Top Skyerne omhylle. En underlig, høitidelig Følelse vakes hos mig ved det første Syn af Fielde, og med en stigende Længsel betragtede jeg et Skuespil, der gienkaldte mig den skønne Erindring om Møens Klipper og det Øieblik, da jeg førstegang saaledes havde øinet dem. Det var for mig, som disse Biergskyer vilde kalde mig til sig, som de vilde love min Kiærlighed til den høie Natur en mere kraftfuld Næring. Men Synet maatte svinde; og fortrolig med den Skiønhed, der omgav mig, lod jeg den drage et Slør over de Billeder, som Længsel og Indbildningskraft skabte.

Reisen gik til et Sted, der bidrager meget til at udmærke denne Egn: det kongelige Faarehold *) eller Skæseri i Nærheden af Esrom. Denne fortræffelige Indretning, Førselskanalen, der forener Esrom-Sø med Havet, Levningerne af det gamle Kloster midt imellem de siunkne Ruiner af Søborg og Gurre, Nærheden af de to nyere Slotte, der tilbyde en saa interessant Sammeligning – Alt dette, forenet med en sielden Fylde og Mangfoldighed af Naturskiønhed, gjør denne Egn, i en Omkreds af 4 eller 5 Mile, til en af de mærkeligste Pletter i Danmark.

Af Skæseriet saa jeg intet uden Bygningen, der er indrettet saa hensigtsmæssigt og med saa skøn en Orden, at selv den Bygningskyndige med Fornøielse kan betragte disse Faarestalde. Jeg lagde

*) Dette danske Ord kunde maaskee være brugeligt.
Hos Langebek har jeg fundet Heltehold for Stutteri.

188

Mærke til de forskiellige, særskilte Afdelinger, som hver have til Overskrift over Døren den spanske Faarestammes Navn, hvoraf de Colonister blev udtagne, der fra deres varme Fædreland førtes saa høit mod Nord, for ved deres Afkom at gjøre os utrængende til Spaniens Uld og Englands Klæde. Ved et senere Besøg paa Esrom traf jeg paa en Vandring adskillige Flokke af nogle hundrede Faar, der samlede græssede i Skovene; et i vort Land ganske nyt og overraskende Syn. Disse finuldede Faar ere ellers ikke saa smukke at see til, som de ere vigtige for Landet. Deres krøllede, silkebløde Uld er meget fedtet, og samler derved let Ureenlighed; derfor ere disse Faar aldrig hvide, men have et bruunladent Udseende.

Mærkværdigt er Aaret 1798 i Danmarks Culturhistorie ved Forflyttelsen af 300 udsøgte spanske Faar til vort Fædreland; og endnu mærkværdigere vil Efterslægten nævne det, naar disse Faars Afkom, udbredt fra Eideren til høit op i Nordlandene, giver os al den finere Uld, vi behøve. Hvor kiær maa den Tanke være for hver Danmarks og Norges Borger, at vore egne Faar engang skulle klæde os alle, som de fra Arilds Tid have klædet vore Bønder – at det rige, stolte England skal see en af de Velstandskilder blomstrende hos os, som det skylder sin indvortes Kraft, og ikke længere kunne hovmode sig af, at det klæder Norden, som hele Europa. Men hertil vil udfordres, at vore Faars Forædling ikke blot bliver en Gienstand for Enkeltes Nyhedslyst, Vindesyge og Pralelyst; men at Tingenes Vigtighed

for Stat og Folk ligesaa almindelig erkiendes, som i hiint Land, hvor Parlamentslemmernes Sæde er en Uldsæk; og at den hos enhver Jorbruger, der har Faareavl, fremmes ved en ligesaa patriotisk og fordomsfri Modtagelse, som den af Regieringen har nydt en værdig Opmærksomhed og kraftig Understøttelse. Min Mening er det ikke, at de fremmede finuldede Faar ganske skulde fortrænge de indenlandske, hvilket vel heller aldrig vil skee. Den grovere Uld vil Landet ikke reent kunne undvære; og allesteds i Norden vil den fremmede Faareart, der behøver en mere omhyggelig Pleie, vel ikke kunne trives. Men at vi kunne bringe det dertil, i det mindste at frembringe i vort eget Land al den finere Ild, vi bruge, og hidtil deels raa, deels forarbejdet have købt af Fremmede – dette mener jeg vi med lige Ret kunne ønske og haabe; da hertil maaskee ikke udfordres mere, end at Halvdelen af det Antal Faar, der er i Landet, forædles. Hvormange Generationer dertil vil medgaae, maa jeg lade Andre beregne; men jeg troer derhos, vi heller bør ønske os en langsom og sikker Fremgang, end, som i Sverrige, en fremskyndet tilsyneladende Flor og et pludseligt Forfald. – Jeg mærker, at Deeltagelsen i et National-Anliggende har ledet mig ind i en Materie, som jeg for det første maa overlade en anden at udføre; saameget mere, som jeg ikke faaer Leilighed at sige mere om en af de vigtigste oeconomiske Indretninger i hele Landet *). Hvad der altsaa videre om Faar

*) Hvad jeg historisk veed om det kongelige Skæseri,

og Uld og Manufacturer etc. Kunde være at erindre – derom ikke et Ord; men det Ønske kan jeg aldrig holde tilbage: maatte Danmark engang og snart, uden at blive et Fabrikland, frembringe saamegen Uld og Hør, at det kunde klæde sine Sønner og Døttre, og maatte disse da ogsaa være saa danske, at Bomuld og Silke ikke tykkedes dem bedre, fordi de skulde hentes hos Fremmede!

En Vei, der efter Fremmedes og Indenlandskes eenstemmige Dom, hører til de skønneste Skovveie, man i et Land uden Bierge kan finde, førte mig far Frederiksborg til Fredensborg. Et af de Steder

som jeg havde den Fornøjelse at besøge med dets og Stutteriets saare fortiente Bestyrer, indskrænker sig til de faa og ufuldstændige Efterretninger, som man kan finde i Collegialtidenden 1790. S. 102, og 1800. S. 234; i Prof. Begtrupps oeconomiske Beskrivelse ovr Siælland. 2. Deel, S. 342 og i Skandinav. Litterat. Selsk. Skrifter 1806-2D. S. 413. Om dets to, i senere Aar anlagte Colonier, paa Jægerspris Gods og ved Christiansminde paa Falster, veed jeg ikke meget mere, end at de ere til. Jeg kan ved denne Leilighed ikke forbiegaae, at man om det svenske Manufacturvæsen, og i Særdeleshed om den forbedrede Faareavl og den berømte Alstrømers store Planer, om hvis Udførelse vi nu for det meste kun maa lade os fortælle, finder en kort, men mærkværdig Underretning i E. M. Arndts Reise durch Schweden, 1808, 2 Th. S. 197

paa denne Vei, der ved sin Beliggenhed mest udmærker sig, er Egelund, en Skovgaard, som ligger lige for enden af Esrom-Sø, nær ved Steenholms Vandmølle, der ligeledes har en saare malerisk skøn Beliggenhed nærmere ved Søen, i en af Kratskov tilhyllet Dal, Fra Egelund har man ikke blot Udsigt

til den yndige Bugt af Esrom Sø, der dannes af en stor, skovbegroet Odde; men ogsaa paa høire Haand vidt ud over Søens hele Flade, over Skovene til Fredensborg og længere Nord efter. Naar hertil lægges, at denne Bolig ligger midt i den lune Skov, ved en behagelig Landevei, midt mellem de to Slotte; saa kan jeg neppe paa et lignende Sted (forudsat at Have eller Mark støder umiddelbar til Søe) tænke mig et mere indtagende Opholdssted.

Naar man fra Frederiksborg kommer til Fredensborg, finder man straks ikke blot en heel anden Egn, men ogsaa at hele Slottet, og Adgangen dertil, og alle omliggende Bygninger have et lyst og muntert Præg, der røber en langt senere Alder. Her er ikke den stolte Kongeborg, de røde taarnede Kæmpemure, der hist reise sig midt op af Søen – qt landligt Slot, med hvide Mure, hæver sig lidet over en uordentlig Mængde af Sidehuse og Tilbygninger, der paa alle Sider, undtagen den, som vender mod Haven, omgive dette Slot. Hovedbygningen er unægtelig opført i en god, om ikke ganske ædel Smag; men den smukke Cuppel vanhædes meget af de fire store Skorstene eller Hiørnestøtter, der ere opmurede omkring den. Slotsgaarden – i hvis

192

Midte den skønne Fredens Billedstøtte staaer, som fierde Frederik lod sætte til Minde om den mærkværdige Fredslutning 1720, og som vi ikke uden dyb Eftertanker kunne betragte *) – er stor, regelmæssig og giver en værdig Adgang til denne Kongebolig, der var fierde Frederiks Ynglingssted. Tilforn stod her en Ladegaard, der kaldtes Østrup. Kongen fandt saa megen Behag i den skønne Egn, at han om Sommeren næsten daglig drog fra Frederiksborg, for at tilbringe nogle Timer i rolig Eensomhed hos Forpagteren paa Østrup. Men da varede det heller ikke længe, før der i Stedet for den tarvelige Ladegaard stor et prægtigt Slot.

Det Indvendige af Fredensborg fik jeg denne Gang ikke at see, skjønt jeg ønskede, med Frederiksborg i frisk Minde, at gjøre en Sammenligning. Især kunde det være interessant, at sammenligne med Frederiksborgs Riddersal og Conseisal den store, unden tvivl meget skønne Sal paa Fredensborg, der staaer Lysning ovenfra giennem Cuppelen. Endeel gode Malerier skal dette Slot ogsaa indeholde.

*) Denne Fred blev underskreven paa Slottet, og Kongen lod til Erindring følgende Indskrift, der fortæller at bemærkes for dens heldige Simpelhed, sætte over Slotsporten:

Da Krig og Orlogstid ved Gud en Ende fik,
Blev Fredensborg opbyggt af fierde Frederiks;
Og at det Fredspaulun skal Krigens Minde være,
Saa fik det Navn af Fred og Frederik at bære.

193

Om Haven ved Fredensborg bar meget at sige, hvis man kunde anvende et Par Dage paa at giennemstreife den, og et Par Ark paa at beskrive den. Det første havde jeg ingen Tid til; og det andet ville være overflødigt, da man her en vidtløftig og konstmæssig, med endeel uvedkommende Smiger udpyntet Beskrivelse af Hirschfeld *). Jeg vil blot sige, hvad et Par Times Ophold lærte mig, at Fredensborg Have, skjøndt den ældre Smag, er anlagt i en stor og prægtig Stil, og at Naturen, ved de store, omliggende Skove og den herlige Esrom Sø har rakt Konsten en hjælpende Haand ved dens Anlæg. Det er ingen modern Have med Konstlet Naturlighed, der kan lære os, at den ældre Havekonst ogsaa kan frembringe noget Stort og Skjønt. Jeg vil anføre en kort Skildring af en berømt tysk

Forfatterinde, der fortrolig med Naturens Skønhed i andre Lande, saare sielden i Danmark har værdiget den et Blik; fordi hendes Som maa gielde mere end Andres, der dadle denne Have: ”Fredensborg Have er anlagt i en meget interessant, om end ikke i den nyeste Smag. Mørke Granlune afveksle med vildsomme Gange, der lede os op og ned ad smaa Høie, hvis Top altid frembyder en indtagende Udsigt, enten til den maleriske Sø og dens skønne Bredder, eller til de omliggende Skove og frugtbare Marker. Hvor stor var Contrasten imellem hine vældige Fieldegne (kullen)

*) Theorie der Gartenkunst. 3ter Th. S. 171 – 196.

194

og disse blide, fredelige Skønheder! – Jeg sad paa et Sæde af Kampestene paa en steil Høi. For mig laae den rolige Sø, hvori den klare Himmel speilede sig; bag mig udbredte sig en duftende Granlund, hvori Vindens melodiske Susen tonede. I Sandhed, dette Sted, er, efter dets Beliggenhed og Omegnens Charakter, en Fredens Borg” *).

Skøndt Regelmæssighed hersker i de fleste Anlæg i denne Have, sporer man næsten ingen Sneverhed eller Stivhed, som den betydelige Størrelse forjager. Fra Terressen ved Slottet har man en prægtig, meget indtagende Udsigt giennem den brede Hovedaabning, der gaaer lige til Søen. Det er aldeles ikke ubehageligt, helst i Selskab, at vandre i disse uendelige lange, lukte Buegange, der i Baggrunden aabne sig liig en Port ud mod Søen. Jeg gik med Fornøielse i en smal, over ½ Fierdingvei lang, fuldkommen beskiernet mod de brændende Solstraaler. I den øverste Ende af denne Gang skimter man Søen som et lysende Punkt; naar man nærmer sig den, seer man den ligesom at hæve sig og svæve over Trætoppene, hvilket gjør en forunderlig skøn Virkning. Ved det saakaldte Skipperhuus, hvor nu et Baadebyggeri er i fuld Drift, har man en herlig, vid udsigt over Esrom-Sø til Nødebo og den ligeover for liggende skovklædte Odde. Det har næsten

*) Friderike Bruns prosausche Schriften, 2ter Bd. S. 198

195

Anseelse, som man her kom ned til en betydelig Havbugt; og det er et Sted, hvor man overseer nogle af Søens og Omegnens skønneste Partier. Om den Mængde Billedhuggerarbeide af Wiedewelt og Andre, der findes rundt omkring i denne Have, kan jeg intet sige, da jeg alt for løselig betragtede det, jeg fandt paa min Vei, mere sysselsat ved Naturens og det hele Anlægs Skønhed, end ved Betragtning af enkelte Prydelser. De Billedstøtter og Fodstykker med allegoriske Forestillinger, der pryde den aabne Plads foran Slottet, gjøre tildeels en prægtig Virkning; men om endeel af disse Arbeider gilder, hvad en fremmed Reisende, jeg erindrer nu ikke hvem, har sagt: at man ikke maa se dem for nær. Af de øvrige Konstanlæg i Haven saae jeg ingen, uden den bekiendte Normandsdal, hvor en stor Samling af norske Bønderfolk ere forestillede i Nationaldragter. Det er en egen og heldig Idee; men antike Marmorstøtter maae vi ikke vente at finde.

En vis stille Høitidelighed hersker i denne Scene. Disse hvid Billeder, der i Kreds omringe Dalen og indsluttes af den tætte, eensomme Lund, vække underlige Følelser. Selv med Tanken paa, at det ikke er Konstidealer, men temmelig raae og plumpe Efterligninger af en uidealsk Natur, maae vi finde os i en national Helligdom, i det vi træde ind i denne stille Dal. Bonstetten, der ellers ikke lader Haven vederfares Ret, er meget indtaget af dette Sted; og det har leder ham paa den Tanke, hvor interessant et Sidestykke til Normandsdalen det kunde være, at

finde en Samling af forskellige nordiske Huse og Hytter, af Norskes, Islænderes, Lappers, Færrøboeres, Grønlænderes Boliger, forsynede med disse Folks Redskaber og Bohave, omsprede i Skoven.

Jeg forlod Fredensborg med den Attraa, snart at gientage mit saare korte Besøg paa et Sted, der besidder saamegen Naturskønhed, og fra Konstens Side ikke faa Mærkværdigheder.

Endnu engang maa, jeg, som paa min Reise, saa her i Fortællingen, vende tilbage til Frederiksborg. Det er en ganske anden Gienstand, end den herlige Kongeborg, jeg vilde gjøre opmærksom paa. Dersom jeg end, drevet af en høiere Trang og med et mere fortroligt Kiendskab betragtede dette fjerde Christans Monument, saa vil jeg dog ikke nægte, at en Indretning, der skriver sig fraa hans kongelige Omsorg for Danmarks Velstand, gjorde mig Stedet ligesaa interessant – En hver veed alt, at jeg taler om de kongelige Stutterier, der over tohundrede Aar have været til ved Frederiksborg. Hvor glædeligt er det for enhver Dansk, der ærer den store Konges Minde, at en Stiftelse, som Han saa fortrinlig yndede, og hvororver han selv sit hele Liv igiennem med Omhu vaagede, er i dette Øieblik ikke blot en blomstrende Prydelse for Danmark, men ogsaa en af de første Indretninger i sit Slags, Europa har at fremvise.

Hvorledes et Lands Producter og deres Godhed og Forædling kan staae i Forbindelse med en Egenhed i Sædvaner og Nationalcharakter, derpaa kan maaskee Danmarks Hesteavl giv et bevis. Fra de ældste Tider finde vi, saavel at de danske Heste have været berømte for deres Skønhed og Styrke, som at vore Forfædre have fortrinligen agtet og yndet dette Dyr, af alle Huusdyr det ædelste. Dette kunne vi maaskee for en stor Deel tilskrive, at Hesteavlen aldrig har været ganske forsømt hos os, ligesom den fra Fædrene arvede Kiærlighed til det ædle Dyr, at vi hos os havde Stutterier i hele Landet, flere hundrede Aar, førend man for Alvor tænkte paa at forædle de ringere Huusdyr, der kun skulle bidrage til at føde og klæde os; men ikke som Hesten til værne vort Land og vor Frihed. – At Nordens Heste ere af asiatisk Herkomst, og at den ældste Hestart i vore Lande var tartarisk og indført af hine Asianer, med hvis Indvandring de første Glimt af Historie begynde at oplyse den skandinaviske Verden – er en Hypothese, der maaskee kan faae ligesaa megen Rimelighed, som mange andre i den nordiske Historie. Men selv denne fraregnet, kunne vi med megen Interesse følge Hesteavlens Historie i Danmark, saavel i ældre Tider, som især fra de kongelige Stutteriers første Begyndelse under Frederik II., giennem disses blomstrende Tilstand under Christian IV. Og afvekslende Skiebne under de følgende Konger, indtil deres nuværende Organisering, ved hvilken deres første Bestemmelse, at forsyne den kongelige Stand, er udvidet til et langt større og værdigere Maal; at for-

ædle Hesteavlen over det hele Land – engang i Tiden maaskee endog at forsyne den hele danske Krigshær *). Men ogsaa som en af de ypperste Samlinger af ædle Heste i Europa, som en Sandhed kongelig Indretning, hvor ingen upassende Sparsomhed, intet uværdigt Hensyn til Pengefordeel er at spore, og som en af den danske Krones skønneste og værdigste Prydelser, maa det gamle berømte

Stutteri i Frederiksborg betragtes. Hvor meget det endnu vinder i Mærkværdighed ved Foreningen med Skæseriet og andre ypperlige Indretninger til danske Huusdyrs Forædling, kan jeg blot gøre opmærksom paa. Den, om føler sand Interesse for hvad der gjør vor Regiering og vort

Vi have af Hr. Prof. Viborg en interessant historisk Udsigt over Danmarks Hesteavl, (i Bibl. For Physik, Med. Og Oecon. 18 Bd. S. 253 – 295), der indeholder det Vigtigste af de danske Stutteriers Historie. Enhver, som læser den, vil ønske, at den berømte Forfatter maatte finde Leilighed til at fuldføre dette Arbeide, der er at betragte som en Indledning til det nærværende kongelige Stutteries Beskrivelse og Historie under syvende Christian. En af de interessanteste Begivenheder i denne, er Fornyelsen af det hos os næsten udslukte Stod af de berømte hvidfødte Heste ved Hr. Stutmester Nielsen. En Efterretning herom, og om den hvidfødte Hesteraces nærværende Tilstand hos os, kunde være et passende Tillæg til Hr. Prof. Viborgs saare mærkelige Afhandling: om de sieldne Egenskaber hos hvidfødte Heste, i Skandinavisk Museum. 1803. i H. S. 267.

199

Fædreland Ære, vil ikke forsømme, ved egen Beskuelse, eller ved Sagkyndiges Efterretninger at skaffe sig Kundskab om et Sted, som den danske Borger bør undsee sig ved at være ganske ubekiendt med.

Jeg ønsker, ingen vilde undres over, at jeg med Varme og levende Deeltagelse kan omtale Gienstande, som de, jeg her har dvælet ved. Er det end ikke efter min Tænkemaade, at sætte det Nyttige over det Skønne, en Hestestald over Frederiksborg Slot: saa veed jeg dog saa godt som Nogen, at hiint har Ret til at træde frem i dets egen Skikkelse og Betydning, ligesaa vel som dette; og jeg er Borger nok til, at et dansk Stutteri og Skæseri kan glæde mig midt i den herlige Natur og ved Siden af det stolte Konstværk, uden at forringe min Nydelse af begges Skønhed. – Der gives to Synspunkter, fra hvilke Alt, hvad Livet aabenbarer os, Alt hvad vi finde for os i Verden, kan betragtes. Fra den ene skue vi Tingene kun, for saavidt som de besidde et Værd i sig selv, eller som de, ved deres blotte Tilværelse og uafhængige af Hensyn til denne eller hiin physiske Anvendelse opfylde det, som Menneskets Fornuft eller Skønhedsands vilde fordre af dem. Fra den anden see vi i Tingene kun Midler for et eller andet forgængeligt Øiemed; vi agte kun paa dem, for saavidt de ere, som det hedder nyttige eller brugbare, det er, som det hedder nyttige eller brugbare, det er, som døde Masser uden selvstændig Tilværelse og Betydning, der kun saae et Slags Liv under den Betingelse, at de anvendes paa denne eller hiin en-

200

kelte Maade. Hvilken af disse to Synsmaader (man kan maaskee kalde hiin den æsthetiske, og denne den oeconomiske), der er den bedre? – Dette er et Spørgsmaal, som Mange ville lade haant om, i det Nogle mene, at hvad der ikke nytter eller kan bruges, ei er til, uden fordi det dog vel engang maa blive nyttig og brugbart; andre troe at være meget liberale, naar de antage, at Alt vel er til for den oeconomiske eller physiske Brug; men at man dog kan taale det Andet, der ikke saa lige vil passe hertil, fordi det nu engang er der, og fordi det nu engang er der, og fordi man skal have det som et Slags Legetøi, at more sig med, naar man er træt af at gjøre Nytte. Hine, naar de for Ex. See en forsømt Skov ved Bredden af en Sø, tænke straks paa, om der ikke kunde komme mere ud af, hvis Skoven blev Agerland og Søen udtørret; og om det staaer til dem og kan betale sig, begynde de fluks paa at hugge Træerne om og grave Søen ud, fordi nogle hundrede Tønder Agerland indbringe mere

end Skoven, og nogle tusinde Læs Hø om Aaret langt mere end nogle Lispund Fisk. Disse see vel ikke i Skov of Sø og i det omgivende Landskab et Afpræg af det Heles Skjønhed i et formindsket Billede, og det Heles Liv, uendeligt i det Mindste, som i der Største; men de synes dog, at de grønne Træer og der blaae Vand ere ret artige at see paa; kunne de have lige Fordeel uden at hugge Skoven om, saa lade de den staae; allerhelst siden den maaskee ved en bedre Behandling i Tiden kan blive ret indbringende.

201

Hvor langt anderledes er det med den, som aldrig har tænkt paa, hvad der kan komme ud af en smuk Skov, eller tænkt paa andet ved at see den, end at den er smuk – som troer og seer, at Alt ikke blot er nyttigt, men ogsaa skønt, naar det kommer fra Naturens Haand; og at dette er mere end hiint, fordi Alt er skønt i og ved sig selv, men først bliver nyttigt ved Anvendelse – som sætter det Skønne over det Nyttige, fordi hiint er evigt, og dette forgængeligt, fordi den grønne Skov i stedse forynget Liv og Skjønhed hvert Aar paa ny kan fryde Mennesket, og lære det af ane Livets og Skjønheds Kilde; men det døde Ved kun engang lader sig brænde. – Hvorfor er hans Blik saa forskjelligt fra Hines, og hvorfor har han ved sin daarlige Synsmaade hævet sig over en Tilværelse, hvori de trives saa lystelig vel? – Han har ikke bedre Forstand, den Stakkel! Han mener. Aanden skal gjøre det, og hvad er den uden Legeme? Man seer det jo grant nok, med al hans Aand –

Det nærende Korn kun i Veien han er;
Hvad retter han ud?

Uden al Skiæmt – jeg hører ikke til dem, der betragte Livet som en Køkkenhave, og blot have Øie for dens Roer og Persiller og Kaalhoveder, medens de gjøre sig til af ikke at ville værdige Rosen eller Lilien eller nogen anden Urt, der udfolder Skjønheds himmelske Blomst, et eneste Blik – egentlig fordi de ofte ret vel føle, at de savne Evne til at nyde den. Naar disse ei kunne saa eller taale

202

Lysets Herlighed, og derfor ville gjøre Mørket eller Skumringen til det Bedre, da beklager jeg dem; og naar Campe sætter Opfinderen af det brunsvigske Øl over Digterens Fader, da leer jeg egentlig mere af dem, som ville giendrive ham, end af ham selv. Men det er langt fra, at jeg vilde ringeagte den raae Farve eller Steen, fordi den først ved Konsten faaer Liv. Jeg nedsætter aldrig det Nyttige, men agter det, hvor jeg seer det paa sit Sted og i sin egen Sphære. Jeg erkiender, at Menneskets timelige Velfærd og Staternes Held maa fremmes ved Borgerflid: jeg nægter aldrig denne fin fortiente, tidt ved ædel Selvopoffrelse vundne Hæderskrands; og jeg dvæler gierne ved ethvert Værk, der i dets Frembringelse vidner om reen Stræben mod Menneskehedens store Maal, fra det konstige Statslegemes Heelhed, til dets mindste organiske Deel. Jeg skal heller aldrig undsee mig ved, at skienke Gienstande, med blot oekonomisk Tendents, min fulde Opmærksomhed, naar deres Endemaal virkelig er det Heles, Statens og dens Borgeres Vel, og ikke blot Egennytte og Vindesyge. Kan jeg da end ikke selv ganske vurdere og giennemskue dem, skal jeg dog glæde mig ved at bidrage til at vække Andres Opmærksomhed paa Gienstande, som fortiene den.

203

Landeveien fra Frederiksborg til Kiøbenhavn er saare behagelig, i det mindste lige til Lyngby, hvor den skønne Natur tager Afsked, og de indtagende Udsigter, der følge den Reisende lige fra Frederiksborg, ophøre. En Miils Vei fra dette Sted ender den tykke Skov, giennemskaaren med mange krydsende Veie, og rig paa skønne, afvekslende Scener. Den taber sig paa skønne, afvekslende Scener. Den taber sig paa en vid Slette, bestrøet med Krat og Buskværk, som i mangehaande nydelige Former danner en lys, livelig Forgrund til de gamle, mørke Skove. Veien gaar tæt forbi Kirkebyen Bloustrød, der ligger ret behageligt, og hvortil man fra den høie Banke ved Kaierød har et skønt Tilbagesyn. Fra denne Høide, fra dens vide, lyse Udsigter over Skov og Mark, over Sletter og Høie, kommer man ned i en dyb, eensom, af Skov tæt omsluttet Dal, hvori Dumpedals-Mølle ligger i Skiul mellem Bankerne, dybt i Huulningen, og hvor Synet er indskrænket til den mørke, rolige Skovgrund, til venlige Dalenge, indsluttede af Skoven, og en lille Sø, der med blid Ynde opliver det simple Landskab. Jeg fandt dette Sted indtagende ved dets romantiske Beliggenhed, ved den Stilhed og Eensomhed, hvori man saa hastigen bliver henflyttet, og hvori man saa hastigen bliver henflyttet, og hvor man pludselig og uventet befinder sig i en ny Egn. Hvor gjerne havde jeg ønsket, med mindre Hurtighed at giennemfare den – Alt syntes mig her saa fortroligt og indbydende; jeg nød det, som vi saa tidt i Livet nyde dets skønneste Øieblik, som en iilsomt forbifarende Drøm, der efterlader sørgmodig Længsel, og hvoraf vi kun

204

beholde de kiære Skyggetræk i Erindringens fjerne Baggrund.

Veien gaar atter opad en høi, steil Banke, og giennemskaerer Skoven i snorret Linie; man kommer til Rudersdal, hvor Skoven aabner sig, og hvor man til Høire har en herlig Udsigt ud over den skønne, skovkrandsede Furesø. Ved Bugten, som det saakaldte Næs danner, ligger Dronninggaard, skiult af Skoven og ikke synlig fra Landeveien. Denne saa bekiendte

Lystgaard, lidt over to Miil fra Kiøbenhavn, har jeg seet et Par Gange; men uden at jeg havde Leilighed til at gjøre mig bekiendt nok med Haven eller Egnene om Furesø, som vist nok fortiene det. Gaardens Beliggenhed paa en Jordtunge, ved en stor Bugt, med en meget indtagende Udsigt over Søen til den skovbevoksne Odde, er unægtelig meget heldig; og denne Udsigt har, uden at være udmærket stor, ret meget Liv og Ynde. Gaardens Meieri og Avlsbygninger, som man seer i nogen Afstand nær ved Søen og halv skiulte af Skoven, have en indtagende, landlig Beliggenhed.

Hovedbygningen selv, et stort, massivt Huus, der ligger ganske isoleret midt i den engelske Have, er uden Smag og gjør snarere et plumpt, end behageligt Indtryk; med sin svære Masse og stive Prunk forstyrrer den Harmonien i de landlige Scener. Man seer den som en fremmed, fornem Gienstand, som den skønne, simple Natur ikke vil kiendes ved. I Haven og Skoven, hvormed den staaer i Forbindelse, er vist ikke saa meget skønne Partier; men jeg tvivler om, at det hele Anlæg,

205

som et Værk af Konsten, er fuldendt. Et chinesisk Lysthuus paa en Ø mangler ikke. Kan det more Nogen, for Øieblik at see sig henflyttet i dette stive, indmurede Land, Culturens Aartusinder gamle Svøbebarn: saa finder man her Alt, hvad man af Bohave vil finde i et saadant Huus i China selv. Theevandet maa her smage ret chinesisk, og dobbelt maa man der føle den Afhængighed, hvori en feig, slavisk Nation, uden Aand og levende Kraft, holdet den hele europæiske Verden ved sine Theeblade.

Jeg skynder mig herfra, og er glad ved igien at staae paa en Landevei i Siælland. Ikke langt fra Veien seer man et smukt, lille Landsted, Frederikslund kaldet, den yngre Hr. de Conink tilhørende. Denne Bygning forener landlig og pragtløs Simpelhed med en meget reen Smag; og det er en af de Lystgaarde omkring Kiøbenhavn, som mest have tilfredsstillet mit Øie, der sielden i vor Tids landlige Bygninger har fundet nogen sund og kraftig Næring: da som oftest enten smagløs Prunk og utidig Konst, eller skiødesløs Uorden er dissers Hovedpræg. Hiin Bygning, som jeg foretrækker langt for Dronninggaard, har maaskee for Mange intet udmærkende. Mig indtog saavel dens Udportes, som dens tækkelige, eensom-landlige Beliggenhed. Hældet til Skoven, frembyder den sin Hovedside mod Landeveien, og ved den grønne, lyse Forgrund og den omhegnende Skov synes de hvide Mure dobbelt venlige. Fra den anden Side er det et skønt, landligt Skovhuus, omgivet af smukke Haveanlæg og adskillige nye Bygninger, henhørende til

206

Landbruget, hvoriblandt udmærker sig en stor Gaard, bygget af Stampejord med en ny, meget pyntelig Kvægstald, hvis Indretnings Hensigtsmæssighed jeg overlader Oeconomerne af bedømme. Jeg anmærker blot, som Noget man vel ikke vil finde ved mange Stalde, et Rygterkammer, paa hvis hvide Vægge man finder Landskabsmalninger af Eierens egen Haand.

Fra Frederiksborg foretog jeg, under et senere Besøg i denne Egn, den 10de September, en meget behagelig Vandring til et af de mærkeligste Steder i Siælland: Frederiksværk, som jeg her maa omtale. Giennem adskillige Landsbyer fører Veien til Kregme, en Kirkeby, der ligger halvtredie Miil fra Frederiksborg paa det smalle Land imellem Roeskilde Fiord og Arresø. Det er hovedsognet til Vinderød, hvortil Frederiksværk hører. – Egnen bliver skovløs, og mere og mere bakket og sandrig, som man nærmer sig til Arresø. Omtrent en Fierdingvei fra Frederiksborg pa højre Haand af Veien kiendes endnu Stedet, hvor [Ebelholt Kloster](#) laae. En Jordforhøining dækker, hvad Levninger der endnu kan være af Grundmurene, og Havepladsen var kiendelig for ikke mange Aar siden, Dette Kloster, anlagt efter 1175, var navnkundigt især ved dets berømte Abbed St. Vilhelm, Absalons fortrolige Ven, med hvem han havde indgaaet Venskab, da han studerede i Paris, og som

207

Han kaldte her ind i Aaret 1165, da Vilhelm var Kannik ved St. Genovevas Kirke i Paris, for at reformere Klosteret paa Eskildsø i Roeskilde Fiord, hvis Kanniker vare saa vanartede, at de, som det hedder i en gammel Krønike, havde intet uden Navn og Dragt af Munke *). Vilhelm, en Mand af

*) Augustiner-Klosteret paa Eskildsø holdes for at være stiftet af Erkebiskop Eskild, hvilket kan være rimeligt om ikke beviisligt. Aarsagen, hvorfor det blev flyttet til Ebelholt, skal have været, at Øen var underkastet Oversvømmelse, og at Munkene undertiden om Vinteren bleve afskaarne fra Samfærdsel med Siælland. Hos Suhm (Danm. Hist. VIII. S. 589) mældes ogsaa, at Absalon eensgang skal have været i Fare paa Vandet, da han drog til eller fra Øen. Vilhelm gjorde ellers meget af denne Eiendom, som blev lagt til Ebelholt, og fastsatte 1178 under Straf af Band, at den aldrig maatte skilles fra Klosteret, fordi den var meget kikket til Fædrift og havde gode Græsgange. (Suhm. VII. S. 531). Bygningen af Ebelholt begyndte 1175, i hvilket Aar Absalon tilskrev alle Sognemænd i Lyngby og Helsingør, og formanede dem til at køre Steen til Kirkens og Klosterets Grundvold, førend de begyndte at pløje. (Script. R. D. VI 37). Omtrent 1178 flyttede Vilhelm med sine Munke til Ebelholt (Suhm. VII. S. 530). Af hans Klager i Breve til Absalon synes det, at Klosteret i Begyndelsen har lidt Nød; men i Aaret 1185 fortæller han en af sine Venner, at det var tiltaget saa meget, at det havde 25 Brødre og kunde dagligen underhold over 100 Menne-

208

Retskaffenhed, Lærdom og strenge Sæder, forlod sit Fædreland af Venskab for Absalon, og drog til Danmark med tre andre Brødre, hvilke snart bleve kiede af at være her, fordi her var for koldt og de fandt Klosteret for fattigt, hvorfor de i det følgende Aar vendte hjem igien. Vilhelm blev tilbage arbejdede med Iver og Streghed paa at ophielpe Klostertugten, maatte derover lide Had og Gienstridighed af de fordærvede Munke; men var elsket af Absalon og i stor Yndest hos Kongen, Kund VI., der brugte ham i Skilsmissesagen imellem Kongens Søster Ingeborg og den franske Konge Philip August, i hvilken Anledning han reiste til Rom og skrev de danske Kongers Slægtregister, der endnu haves. Han efterlod ogsaa en Samling af latinske Breve, de allerfleste skrevne af ham selv til Paver, Cardinaler og udenlands, et vigtigt Bidrag til den danske Kirke- og Klosterhistorie og til Kundskab om Geistlig-

Sker, i Steder fir i Begyndelsen knap 8 eller 10 Klosterets Jordeindomme, som de vare 1195 opregnes hos Suhm. VIII. S. 289. Kirken stod til 1561, da den blev nedbrudt, foru den var for stor og kostbar at underholde, og Stenene formodentlig brugte til Frederiksborgs Bygning. Efter Hvitfeldt (I. S. 168) laae der en lille Kiøbstad ved Klosteret, hvoraf kan sluttes, at det har været ret anseeligt. Endnu 1774 fandtes blandt Ruinerne en stor Ligsteen over en Aage Andersen med Aarstal 1520. Klosteret Navn er tilovers i Ebelholts-Husene og Ebelholts-Vang, der hører til Frederiksborg Ladegaard.

209

hedens daværende Tilstand i Danmark. Af disse Breve kiende vi Vilhelms, endnu bedre end af hans Levnetsbeskrivelse ved en af hans Disciple *), som en gudfrygtig, klog, uegennyttig og uforfærdet Mand, der uden at tænke paa egen Fordeel, sørgede med Nidkiærhed for Religionens og dens Tieners Tarv; men heller ikke var bange for at skrive imod en pavelig Afladskræmmer (om hvem han siger, at hans Hoved burde stikkes i en Sæk med smeltet Sølv, for at hans Gierrighed kunde mættes) og med

Diærvhed at forestille Absalon, over hvis kølende Venskab han et Par Gange klager, sit Klosters Nød og Trængsler. Streng imod Andre, hvor det giordes nødig, var han det altid mod sig selv. Han var sit hele Liv igiennem en Haarskjorte paa det blotte Legeme. Hans Leie var Halm, og et Bjørneskind hans Dække. Kiød spiiste han aldrig, og hans Drik var altid blandet med Vand. Han døde den 6te April 1202 i en Alder af 98 Aar, og blev begravet i Ebelholt Kirke **). Efter hans Død kom han i stort Helligheds Rygte, og blev canoniseret 1224. Der fandtes af hans Reliquier i forskjellige danske

*) Den findes i Scriptores R. D. Tom. V. p. 461 – 465. Vilhelms Breve ere der ogsaa første Gang samlede aftrykte i 6te Bind. S. 1 – 80, hvor man ogsaa finder hans Billeder, stukket i Kobber efter et gammelt Maleri i Paris.

**) Alle gamle Efterretninger om Vilhelms Død sætte den til Aaret 1202. Hvorfor Suhm ikke har anført den ved dette Aar, veed jeg ikke.

210

Kirker, og hans Billede var i Tiæreby Kirke, (i hvis Sogn Ebelholt laae) indtil Biskop Resen lod det borttage. Paa Vigersted Mark i Ringsted Herred er en Kilde, kaldet St. Vilhelms Kilde, (Scr. R. D. V. p. 460) som jeg ønsker endnu længe maa bevare den hellige Mands Navn, ved hvis Erindring jeg nødvendig maatte dvæle. Jeg kommer tilbage til min Vandring.

Paa Veien til Kregume lagde jeg Mærke til en stor Mængde Gravhøie, og deriblandt mange af usædvanlig Størrelse og Beliggenhed. Jeg fandt saaledes ikke langt fra Store Lyngby, omtrent en Miil fra Kregume, en Samling af 4 meget anseelige Høie nær ved Veien, alle i lige Linie og lige Afstand; den femte og største ligger i samme Linie, men i længere Afstand, og er overgroet med Krat. Inden jeg kom hertil, talte jeg paa en lille Plet 15 Høie, hvoraf endeel ligge sammen i en Klynge; og midtvejs imellem Merløse og Store Lyngby undersøgte jeg en Steendysse, der hører til vore mærkelige Oldtidsminder. Den bestaaer af tre overordentlige svære, oventil flade og nogenlunde regelmæssige Kampestene, der ligge jævnsides paa en liden Jordforhøining, omtrent i Nord og Syd. Den største af disse Stene er henved 5 Alen høi, dens Omfang over 13 Alen, og den er en af de største, jeg har seer. De andre to ere lidt mindre og lavere; og ligge i Forhold til deres Størrelse og Høide. Mærkelig er den Omhyggelighed, hvormed disse uhyre Steenblokke, ved Underlag af Smaa-

211

stene under den lavere Ende, ere bragte i et horizontalt Leie. Tre Stene ligge trappeviis fra Øst mod Vest ud for den største Steenblok i den nordlige Ende, der hviler med Kanten paa den første af hine to mindre, en regelmæssig flad Fiirkant, 10 Alen i Omkreds. Herved har Monumentet en Skikkelse, aldeles afvigende fra de sædvanlige Steendyssers symmetriske Form. De store Blokke ligge frie paa den bare Jord, undtagen hvor de, for det vandrette Leies Skyld, hvile med Kanten paa de underlagte Stene. Dersom nogle af deslige Monumenter med Grund kunne ansees for Offersteder, da turde maaskee dette, ved Stenenes Form og ved dets hele Skikkelse, egne sig til at henføres blandt disse.

Kregume Kirke ligger paa en af de høie Banker, deri meer end en Miils Længde strække sig langs med Roeskilde-Fiord, og netop der, hvor Landet imellem Fiorden og Arresø er smallest. Fra Kirkegaarden seer man ud over begges Vande, og overskuer en stor Deel af Arresø, med dens vilde, sandig, skovløse Omegn. Denne Sø er den største i Siælland, og har i Omkreds over 5 Mile; men i Ynde og Skønhed maa den langt staae tilbage for Esrom-Sø. Flade, nøgne Sandegne omgive den, og

Øiet trættes snart ved Udsigten over den store, indsluttede Vandflade, der synes mere lig en Havbugt, end en Indsø. At den i ældre Tider virkelig har været en Bugt, hvis Sammenhæng med Havet i den nordlige Ende er opfyldt med Sand,

212

er ikke urimeligt. Den er dog ikke aldeles uden Skønhed og Afveksling; bugte, som Søen danner ved Frederiksværk, hvor en bred Landtunge, hvis Ende er bevokset med Skov, strækker sig ud i Søen, har meget smukke Partier. Den herligste Udsigt, fra et af de høieste Punkter i Siælland, fandt jeg siden paa en meget stor fritliggende Høi, ikke langt fra Frederiksværk. Den kaldes Maglehøi, og har, ved dens regelmæssige, kegledannede Skikkelse, al Anseelse af at være en Gravhøi. Ved at bestige den, maatte jeg atter forbauses over disse Høies Kæmpestørrelse i denne Egn. Jeg mener dens Høide er henved 20 Alen. Fra Maglehøi, der nu benyttes som Baunehøi, overseer man den hele yndige Dal, hvori Frederiksværk ligger, halv skiult iblandt Skov og Banker, og øiner Havet i den nordlige Horizont; man seer mod Østen vidt ud over den store Arresø mod de fjerne Skove, og mod Vesten ud over Roeskilde Fiord, over de Jægersprisiske Skove og den brede Isefiord til Odsherred. Det er en af de videste Udsigter i Siælland.

Veien fra Kregume til Frederiksværk, en lille halv Miil, gaaer over idel høie Sandbanker, der skiule Stedet, til man kommer det ganske nær. En Fodsti leder paa venstre Haand af fra Veien, og ved at følge denne, nærmer man sig uformærkt den skiulte Dal, indtil den, i det man bøier omkring en Banke og seer en brat Fordybning for sig, hvor det synes som fordum en Aa havde havt sit Løb, pludselig springer frem og ligger heel udbredt for Øiet. Det er et meget overraskende Syn. I den-

213

ne skovklædte Dal, hvor Værkets Huse, tæt omgroede med høie Træer, frembyde Synet af en smuk, landlig Stad, og i dens Omgivning af store Bankerstrækninger, der tabe sig mod Havet, finder man en Egn, hvor Naturen har sørget for et afvekslende Jordsmon, og rigelig oplivet det med Vand paa to Sider; ligesom Culturen har vidst af forskønne den vilde Egns fordeelagtige Beliggenhed ved Træplantning, ved Benyttelsen af Arresøens Vand, og ved Anlægget af den største og vigtigste Fabrik i Danmark.

Frederiksværk er et Sted, der i høi Grad forener Vigtighed, med Hensyn til Landets og Statens Tarv, med den interesse, som især i Danmark maa findes ved en Fabrikstad, hvor saa mange Hænder og konstige Redskaber ere i Bevægelse for at forædle Metaller. Det er et Sted, der med saare magen Interesse maa betragtes, ikke blot af den i de mekaniske og tekniske Konster Indviede, der veed at skønne paa Virkningen og Nyttens af ethvert Hiul i alle disse Drivværk; men ogsaa af enhver, der finder Behag i at see et konstigt Heelt, hvori nogle hundrede Menneskers forenede Virksomhed understøttes af store Maskinværker for at frembringe, ikke blot alle de Redskaber og Midler, som Krigen nuomstunder fordrer, men ogsaa Meget, til almindelig Brug og Nytte i Fredstider. Virksomheden og Arbeidernes Antal har vel aftaget noget i den seneste Tid, ved de Vanskeligheder, som Dyrhed og Mangel paa adskillige Fornødenheder maa lægge i Veien for en saadan Fabrik; men ingen af dens Frembringelser er standset.

214

Jeg saa en betydelig Deel særlige Metalkanoner og adskillige af de Leerformer, tørrede og styrkede ved en Beklædning af svære Jernbaand, der dannes til Støbningen af hvert enkelt Kanon. At see et saadant frygteligt Dødsredskab i dets Nyhed og skinnende Malmglands, er som at see en Vulcan, dækket med skønne, blomstrende Enge. Rt artig Syn er det, at see en slig uhyre Masse behandles, som ethvert andet lille Stykke Metal paa Dreierbænken, hvorpaa Kanonen efter Støbningen faaer sin Politur, sine Baand og andre Prydelser, foruden dem, som den faaer ved Maisel og Gravstikke. Nogle Dage sildigere havde jeg maaskee kunnet see Støbningen af en Kanon; nu fik jeg blot en meget anskuelig Forestilling om en lignende Operation, ved at see Støbningen af adskillige Ildgryder og andre store Jernredskaber i Leerformer. Det smeltede Metal sydede i en tillukt Ovn. Man slog Hul paa Siden; en af Arbeiderne traadte hen for Aabningen, øste med en stor Jernskee paa et langt Skaft af den flydende Ildmasse, og gød i Formen saalænge til den var fyldt. I Ovnen bragede de kogende Luer; den umaadelig stærke Ild blendede det uvante Øie; Heden i Nærheden af Ovnen var utaaelig; en Gnistregn sprudede omkring Støberne, der i Mag og med største Rolighed behandlede den flydende Malm, ligesaa fortrolige med det hede Element, som Sømanden med Vandet. Var Formen fuld, og Draaber af den overskydende Ild spildtes paa Arbeidernes Fødder – dem rystede de bort, ikke anderledes end som Vanddraaber. Det var mig et nyt og interessant Syn;

215

og jeg fornøjede mig desuden over at finde hos disse Arbeidere og de øvrige, jeg traf paa Værkstederne, en forekommende Artighed og Godmodighed, som man hos Vulkans haarde Sønner knap skulde vente sig. - Jeg besaa endnu Smedeværkstederne, hvor man viiste mig, hvorledes Søm smedes, og Jern forfærdiges. Af Sabler viiste man mig nogle, af saa vel tilberedet Staal og saa skønt et Arbeide, at det vel tør maale sig med berømte fremmede Fabrikers. Krudmøllerne og Kanonboreriet tillod Tiden mig ikke at besøge, og det Hele maatte jeg iilsomt overfare; men jeg forlod Frederiksværk med det Forsæt, oftere at see et af de mærkeligste Steder i Danmark.

Værkets Huse, med Betienternes og Arbeidernes Boliger, danne en smuk lille By, der er regelmæssig anlagt, og forskønnet ved en Mængde plantede Træer. Fra Frederiksværk gaaer en behagelig Vei, beplantet med Træer og Buskværk til Hovedgaden Arresødal, fordum Classens Bolig, og derfra videre til Vinderød Kirke. Tilbagesynet over de høie Skovbanker, der indslutte Frederiksværk, er ligesaa skønt, som Udsigten over den Bugt af Arresø, der gaaer ind til Værket, og mod de store, skovbegrøede Odde, hvorpaa Landsbyen Auderød ligger, og hvor man finder Voldstedet af de gamle Slot Dronningholm, bygget af Valdemar II. For hans Dronning, den skønne

216

Dagmar, og nedbrudt under Frederik II. For at give Steen til Frederiksborgs Bygning.

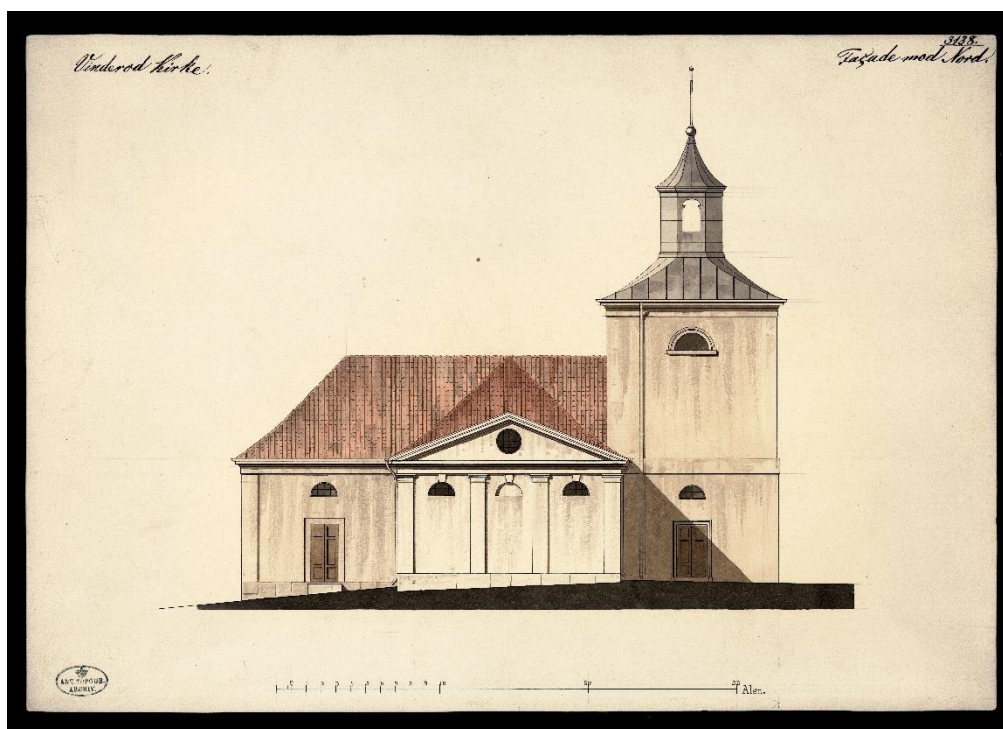
Gaarden Arresødal har en ret takkelig Beliggenhed ved Veien til Vinderød, nær ved Canalen, der gaaer fra Arresø til Roeskilde-Fiord, og ved hvilken alle Værkets Maskiner drives *). Bygningen er vel vedligeholdt og Værelserne prydede med Smag. Man seer dem endnu saaledes, som da Classen beboede dem; men de staae nu tomme. Paa den modsatte Side af Veien, lige overfor Gaarden, er en i nyere Tider anlagt Have, og bag Gaarden ligeledes engelske Anlæg i Skoven og langs med Canalen. En Vei, anlagt paa dennes ven-

*) Det første Skridt til at nytte en Forbindelse imellem Arresø og Havet skete under Frederiks IV.- og var det første Canalanlæg i Danmark. Den egentlige Hensigt med

Canalen var at skaffe Søen afløb, da den tildeels var bleven opfyldt med Flyvesand, som ei alene havde ødelagt mange Byer og Marker, men ogsaa endeel Aar tilforn den gamle Herregaard Asserbo, (der laae i Tidsvilde Sogn og i sin Tid eiedes af den bekiendte Poul Laxmand) og reent tilstoppet Søen Udløb i Isefiorden, hvorved mange omliggende Marke vare oversvømmede. (Om Canalgravningen og Flyvesandets Dæmpning, S. Danske Atl. 3 D. S. 300). For at nytte Vandledningen bleven Agatmølle anlagt, som ingen Fremgang havde og blev nedlagt under Christian VI. Frederik den Femtes Regiering var det forbeholdt, at see Frederiksværk opstaae (1757), der drives alene ved Arresøens Vand, som dog ikke har mere end 5 Fods Fald.

217

stre Side, paa Hældingen af steile, skovbegroede Bankestrækninger, fører os saare behageligt tilbage til Værket. Bankernes betydelige Høide og bratte Skraaning, Vandet, som vi skimte dybt nede giennem Træerne, Skove, der omgiver os oven og nedentil, snart i lige Høide, snart over træerne paa den modsatte Side, den dybe, rolige Eensomhed, nu og da oplivet ved en friere Udsigt giennem Træerne, den snevre, i Bugter snoede Vei – Alt var mig overraskende skiønt; jeg trylledes for Øieblik tilbage i de møenske Klippeegne ved Liselund, og er ikke lidet glad ved at have fundet et saadant Sted, med en hidtil ukiendt Skiønhed i Siælland. Det eneste, her kunde være skiønnere, er Vandet i Canalen, der, ligesom Vandet i Arresø, ved Bundens Gienskin, har en gualladen Farve, skiønt det i sig selv er klart og har en reen Smag. Denne Farve, der bliver endnu mørkere ved Træernes Skygger, gjør en ubehagelig afstikkende Virkning mod det Grønne.

Vinderød Kirke var Maalet for denne skønne Vandring, og den fortæner at tages i Øiesyn. Det er en ny Bygning; dog synes Taarnet af den gamle Kirke at være bleven staaende, og kun at have mistet en Deel af sin Høide, i hvis Sted det er prydet med et nyt Spiir. Enten nu dette forholder sig saa, eller ikke, er det dog vist, at Taarnets Brede er uforholdsmæssig til

Bygningens Længde, især naar den sees fra Forsiden, hvor Indgangen er giennem Taarnet. Hellere seer man derfor Kirken fra Siden, hvor dette Misforhold ikke

218

falder i Øienene. Bygningen har for Resten en ædel Simpelhed, uden nogen smagløs Prydelse. De graae Mure give den en indtagende Ærværdighed; derimod vanhældes den af det smudsig-røde teglhængte, alt for høie Tag.

Indeni er Kirken baade smagfuld og lys; heller ikke spores Sneverhed, uagtet den ei er meget større end sædvanlige Landsbykirker. Choret er lige for Indgangen i en tilbygget Fløi, i Midten af Bygningen; dette har til Følge, at naar Præsten forretter Altertjenesten, er han ganske usynlig for Menigheden, hvilket unægtelig er baade en arkitektonisk og liturgisk Feil. Paa Altertavlen, malet af Professor Lorentsen, sees Religionen i Billedet af en kvindelig Skikkelse, med Øiet hævet mod det Lys, der strømmer fra Himlen. Jeg fandt i denne Figur megen kvindelig Blidhed og Resignation, men ingen idealsk Høihed, og en alt for stor Veemodighed o de himmelvendte Øine. Farverne forekom mig blege, og jeg savnede Klarhed. Imidlertid glædede jeg mig over t finde dette Konstværk paa et Sted, som man i vore Dage sielden værdiger saamegen Opmærksomhed. At pryde Værelser, Gange og Trapper med Malerier, holder man for Smag og Konstsands; men Faa tænke paa, at den nyere Konst fra den christelige Religion har faaet dens høieste Idealer, og at dens Værker paa intet Sted vinde saamegen Betydning, som i Kirkerne.

Vinderød Kirke

Den anden Prydelse, der udmærker Vinderød Kirke, er Classens Gravminde. Med Ærbødighed træder man hen for denne store, høie Hvælving,

219

der har Synet af en naturlig Klippehule, i hvis Dyb Monumentet hæver sig, En Sarkophag af fiint norsk Marmor giemmer Støvet af Frederiksværks Stifter. Tiden, en ædel Olding, fuld af mandig Kraft og høi Alvor, i hvilken vi gienkiende Wiedewelts Konst, skriver paa en rund Tavle, anbragt paa Sarkophagens øverste Deel, der bærer en Gravlamoe: Suo marte et munificentia Patriam armavit, ornavit (Ved sin Konst og Gavmildhed væbnede, prydede han Fædrelandet), og Evigheds Symbol omslynger denne Indskrift. En anden Figur (om det skal være en Argus, som man sagde mig, eller Ædelmodighed, eller Klogskab, veed jeg ikke) med et ungdommelig skønt, men alt for modernt og ubetydeligt Ansigt, rækker med sin Høire Tiden et Blad, hvorpaa er skrevet: General major Classens testament af 22de Jan. 1789 og Codicil af 23de Martii 1782, og taber af den venstre Haand et andet sammenrullet Blad, med Paaskrift: de 22de Aug. 1764. Denne Allegorie, der skal have Hensyn til et tidligere Testamente, hvorved Classen havde indsat sin Broder til Universalarving, er uden Forklaring uforstaaelig, og de angivne Aarstal alt for mange. Om den Idee, at besaae Hovedhaaret paa denne Figur, hvis halve Krop er skiult melle Stene, med Øine, er kosntmæssig, saa er den dog neppe skøn; og det Hele vilde upaatvivlig have vundet, om denne Figur ganske havde manglet. Bag Tiden, der træder paa en Kanonkugle, med Aarstalle 1768, sees en Grundtegning af Frederiksværk. Det Hele hviler paa en

220

Fod, bestaaende af Klippestykker, Krigsredskaber, en Mørser af norsk Marmor til Venstre, til Høire en Kanon med Indskrift: tandem bona causa triumphat. 29. Mai. 1759. Den simple og værdige Indskrift: Fratri, paa Gravlampens Fod siger os, at det er Hans Excellence Hr. Geheime-Conferentsraad Classen, der har reist sin Broder dette Minde, og derved paa en skøn Maade erhvervet sig Krav paa Fædrelandets Taknemmelighed. Om det nu end er saa, at en reen konstsmag ei kan være ganske tilfreds med Alt ved dette Gravminde, saa er det Hele dog skønt, gjør en stor, høitidelig Virkning, og er værdigt den af Fædrelandet høifortiente Afdøde. Jeg ønskede, her at kunne offre nogle Blade til Classens Minde; men savnede paalidelige Efterretninger om ham og hans Værker, opsætter jeg heller til en bedre Leilighed, hvad her maatte blive heel ufuldstændigt.

Anden Gang besøgte jeg Esrom; og denne Gang gialdt mit Besøg den Gaard, som Amtsforvalteren beboer, og som endnu har Navnet Esrom-Kloster. Hvor levende fremtraadte Billedet af Klosterivet i Middelalderen for min Phantasie, da jeg, efterat have forladt Søens smilende Bredder, paa en meget ensom Vei, giennem en tyk, vild Skov kom til Esrom og nu saae disse Levninger af det gamle

221

blomstrende Klosters Bygninger, De ligge eensom i dyb Rolighed, i en Dal midt i Skovegnen og fiernede fra Stædernes Tummel og Verdens Uro. Dog sporer man ogsaa her, som ved de fleste særliggende Klostre i Danmark, at ogsaa i den Alder, som historiske Eftersnakkere kalde raa og barbarisk, og da troe at have sagt nok for at karakterisere den, manglede Munkene, som Videnskaber og Cultur skyldte saameget, heller ikke Sands for Naturens Skønhed; og at de helst, hvor de kunde det, valgte en saadan Egn til deres Bolig, der havde stille Eensomhed for det fra Jorden bortvendte Sind, men tillige var oplivet af den Skønhed, som Skaberen skienkede vor Klode, vist ikke for at den skulde betragtes med følesløs Kulde, som en unyttig Ziir. At beundre Guddommen i dens Værker, var den rene jordiske Nydelse, som selv den strengeste Afsondring fra Verden ikke misbilligede, uden hvor den gik over til en Stræben efter at døde alt det Menneskelige, og hæve sig til det Oversandselige paa en Vei, som kun saare Faa ere kaldede og udvalgte til at følge. Det er Guddommen Villie, at det Høirere hos Mennesket skal udvikles i alle de Former, som det er i Stand til at antage. Derfor ere og saadanne Munkeordener fremtraadte, hvis Regler fordrede en saa fuldkommen Fornægtelse af Sandselighed eller Livets endelig Side, som Mennesket her paa Jorden kan naae. Men at Livet maatte uddøe og Verden blive øde, ifald en saadan Regel skulde blive til et almindeligt Princip, er saare let a indsee. Derfor er livets dobbelte Yt-

222

tring lige nødvendig; derfor er ligesaa lidt den blotte Beskuelse, som den blotte Virksomhed nok, for at udfylde Menneskets jordiske Bestemmelse. Ved den først ere vi i Stand til at opnaae et reent Billede af det høiere Liv; ved den sidste stræbe vi, i evig Kamp mod det Endelige, at gjøre dette Billede virkeligt, og Harmonie imellem afsondret Beskuelse og praktisk Virksomhed. maatte være Menneskelivets høieste Maal. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at Norden, hvor Kraften stedse var det herskende hos Menneskene, og hvor Kiærlighed dog glødede inderligst under den haarde Skal – der fandt aldrig de strengeste Munkeordener, som Kartheusere og deres Lige, Fremgang. Ikke i det kolde, melancholske Norden efter Forening med det Høiere; men i det varme livfulde Syden, hvor ofte en glødende Phantasie udtørrede Følelsen, eller fortrængte den klare, sunde Liv ved gigantiske,

overspændte Billeder, og hvor en større Rigdom paa udvortes Tilløkkelser og Fristelser drev Mennesket til at flye dem, i Stedet for at kæmpe imod dem.

Det vilde røbe en stor Eensidighed og historisk Ukyndighed, at fordømme Munkevæsenet i dets Opkomst og Fremgang i Middelalderen; da et Blik i Historien snart vil lære, hvor nødvendigt det var for den nyere Tids Cultur. Men ligesom de lutherske Reformatorer maaskee ikke gjorde vel i at ville omstøde alle deslige Stiftelser for Misbrugenes Skyld; saa er Klosterlivets Aand, selv hvor den er renest, dog

223

kun en vis, indskrænket Yttring af Menneskets Higen mod det Høiere. Klostrenes Historie udgjør imidlertid saa vigtig en Deel af Middelalderens, at den nødvendig maa vække vor Interesse, om vi eller have nogen for hine Tidens Historie.

Esrom, hvis Levninger ledede mig til disse Betragtninger, havde fra umindelige Tider været et kongeligt Gods; men Erkebiskop Eskild formaaede Erik Lam, at give det til gudeligt Brug, og denne Gave stadfæstede Svend Grathe 1148, for at vinde den mægtige Biskop, skøndt Kongen derhos selv tilstaaer, at denne Gave næsten var for stor. Imidlertid blev Klosterets egentlige Stiftelse ikke fuldbragt før 1151, i hvilket Aar det blev indviet og af Paven stadfæstet. Munkene lod Eskild komme fra Claravallis eller Clairvaux i Frankrige, hvor han selv døde som Munk 1182, efterat have nedlagt sin erkebispelige Værdighed. Esrom var et af de rigeste og anseeligste Klostre i Norden, og af Colonier, som det udsendte, bleve 5 eller 6 Cistercienser-Klostre i Danmark og i Venden stiftede eller fornyede *). Eskild lagde til Kongens Gave

*) Vitskøl Kloster i Jylland, stiftet 1158, fik sine fleste Munke fra Esrom, og stod derfor under Esroms Abbeders Opsyn (D. Magazin I. 138). Absalon lod 1161 den 13de Junii komme Cisterciensermunke til Sorø fra Esrom; da Sorø Kloster var ilde medhandlet af dets Priorer, og næsten øde. Klostrene Colbas i Pommern, indviet 1174, og Hilda paa Rygen, stiftet 1170, fik deres Munke fra Esrom; (Suhm. VII. 439.

224

en Deel af sine egne Eiendomme, og Klosteret erhvervede sig efterhaanden betydelige Godser ligesaameget, som Absalon sit kiære Sorø, og var saa indtaget i dette Sted, at han ofte drog derover fra Lund og opholdt sig der en Tid lang. Da aflagde den stolte Prælat, der trodsede Danmarks Konger, sin hele Pragt, og levede i Ydmyghed, som en simpel Munk med de andre Brødre. Ogsaa efter hans Død blev Esrom beskyttet af Kongerne, og begavet med mange Herligheder. Man finder saaledes, at det havde Tiendefrihed og Toldfrihed; dets Abbeder stode umiddelbar under Paven; det havde Rettighed til, uden Undtagelse at indtage enhver baade Lærd og Læg, i dets Samfund, og 1178 gjorde Paven det til et Fristed (asylum) eller gav det den Rettighed, at Klosters Clausur og Enemærker skulde være sikkert for Vold. Overfald, Ran, Paagribelse, o. s. v.

Foruden det, som Historien har bevaret om dette Kloster *) er dets Minde paa Stedet selv heller ei

Pontoppidans Ann. I. 423 ligesaa Guldholm Kloster ved Slesvig, stiftet af Biskop Valdemar 1192 (Suhm VIII. 260.) Klosteret Dargum i Meklenborg, stiftet 1172, fik

Munke baadse fra Esrom og fra Doberan i Meklenborg, hvorover der siden opkom store Stridigheder om Patronatsrettigheden imellem Esrom og Doberan.

*) Foruden de Efterretninger, der findes adspredte i Suhms Historie og Pontoppidans Annaler, har man et betydeligt Bidrag til Esrom-Klosters Hi-

225

ganske tilintetgiort. Navnet er endnu tilovers, og en Længde af den gamle Klosterbygning, hvis Mure og Indretning vidner om dens Alder. Man finder ogsaa under denne Længde store hvælvede Kieldere, og i en af disse et Hul, der gaaer ind til en Skorsteen, og endnu har Navn af Broder Ruses Hul; ligesom man har det Sagn paa Garden og i Egnen, at dette Hul ikke kunde tilmures og at den, som prøvede derpaa, vilde times stor Ulykke. Det reiser sig fra den bekiendte gamle Fortælling om Fanden, der under Navn af Broder Ruus tog Tieneste som Kok i et Kloster, hvor han lavede det saa vel, at alle Munkene bleve værdige Candidater til Helvede; men Sagen blev dog ved en Bonde saa betids opdaget, at Munkene unde gjøre Bod, og

storie i en Pergamentscodes af 212 Blade i 4to paa Universitets-Bibliotheket, der indeholder en endnu utrykt Samling af Klosterets Privilegier, Skiøder og Adkomstbreve, afskrevne med forskiellige, Hænder, og rimeligviiss af Munkene selv. De staae ikke i chronologisk Orden; men det ældste er Pave Eugenii Confirmation af Klosterets Stiftelse af 1151 og det sildigste et Brev af Kong Hans af 1099. Iblandt Skiøderne findes eet paa en Gaard i Søborg af Anders Stoldsvend, som i Aaret 1485 var, ”vor naadige Herres Kong Hanses Hestelæge.” At dette Navn og denne Bestilling var saa gammel i Danmark, skulde man neppe have troet. Efter Samlingerne af Privilegierne følger en Jordebog, eller Fortegnelse over Klosterets Eiendomme og Jordskyld, skreven 1497.

226

Abbeden maatte mane Ruus hen i England, hvorfra han siden maatte føre tusinde Skippund Bly til Klosterets Tag giennem Luften. Man har dette Eventyr ret pudsseerlig fortalt paa gamle, danske Riim, og allerede 1531 var Broder Ruus en bekiendt Person i Danmark. Prof. Nyerup har imidlertid viist i hans Fortegnelser over danske Almuesbøger, (Iris og Hebe, 1796, 2. Bd. S. 263) at Originalen er tydsk, og at Eventyret har været meget bekiendt og afholdt i dette Land. Hvorledes man nu er kommen til at sætte Scenen i Esrom Kloster, som dog slet ikke nævnes i Eventyret, vil neppe Nogen kunne oplyse; men der synes ikke at give det bedste Vidnesbyrd om Munkenes Levnet i dette Kloster. Endnu i Resens Tid giemte man paa Esrom, som en mærkelig Oldtidslevning, en stor Jernrist, som udgaves for et af Broder Ruses Efterladenskaber; og Resen holdt den for værdig til aftegnes i hans Atlas; men denne Skygge er ogsaa Alt, hvad der er tilovers af den navnkundige Rist.

En mere modern, men tillige langt mere interessant Mærkværdighed ved Esrom og dets Omegn, de den Førsele-Canal, der er gravet fra den nordlige Ende af Esrom-Sø til Havet i Nærheden af Dronningmølle, en Længde af 13,670 Alen, i den Hensigt, at føre Brændet af de kongelige Skove omkring Esrom-Sø til Havet, og saaledes lette Førsele til Kiøbenhavn. Uden at jeg her saae noget forbausende Værk af menneskelig Konst, som andre Lande i lignende Værker kunne fremvise, fornøiede det mig dog at see dette Anlæg, der saa

227

godt som hine opfylder sin Bestemmelse. Det er dog ogsaa Noget, at man paa to Dages Reise kan finde to Canaler i Siælland. Længden af denne Vandledning er altsaa noget over en Miil; den er 30 Fod bred og 5 Fod dyb. I Nærheden af Søen og lige ud for Esrom Kloster overskæres den af Veie, og her finder man to smukke Broer. En halv Miils Vei gaaer den i lige Linier tildeels imellem temmelig høie skovgroede Bakker, og er da afbrudt. Den anden Halvdel af Canalen, som er indskaaren fra Havet, ligger 16 Fod lavere. Her venter mn sig altsaa en Sluse. Men da Omkostningerne ved dens anlæg vilde have været overflødigen, har man viseligen sparet dem. Prammene, hvoraf hver fører en halv Snees Favne Brænde, udlosses da, naar de komme til dette Sted; Brændet kastes paa en skraa Flade, og glider ned i en anden, nedenfor liggende Pram. og saaledes er hele Sagen, uden konstigt Sluseværk, afgjort i nogle Minuter. Det hele Anlæg blev i en Tid af tre Aar, med en Bekostning af 60,000 Rigsdaler, færdigt i Aaret 1805, og Oberstlieutenant Recke var den Mand, der udkastede og udførte det. Canalens Nytte for Brændeførselen, og hvad det videre vedkommer dens Anlæg, kan jeg her saameget heller forbigaae, som det allerede af en mere Kyndig er beskrevet. *)

*) Af Hr. Etatsraad Pram i en Afhandl. i det skandinav. Lit. Selskabs Skrifter 1806. 2 Bd. (Noget om Lystreiser, med Anviisning til en saadan. S. 411 – 421) der fortiente, at være mere bekiendt

228

Men at den ogsaa bidrager meget til at forskønne og oplive Egnen, kan jeg ikke glemme at bemærke. Jeg har slt sagt, at den for en stor Deel gaaer igiennem Skovegne. Trækveien ved Canalen er desuden forskønnet ved en dobbelt Rad Frugttræer, og hvor disse ikke have Ly af Skoven, beskyttes de mod Vindene ved tætte Plantninger af Skovtræer. Saaledes er Smag for Naturskønhed heldigen forenet med Hensyn til oekonomisk Nytte ved dette Anlæg; Egnens naturlige Ynde er forhøier ved den konstige Aa, og Farten ned ad Canalen giennem Skovene er ikke blot til Brændeførsel, men kan ogsaa være en behagelig Lystseilads. Nær ved Esrom er paa en Skovbakke ved Canalens østlige Bred, indrettet en Plads til Forlystelse for dem, som besøge denne Egn, hvilket fra Fredensborg, og andre Stæder ved Esrom Sø, skal skee temmelig hyppigt om Sommeren. En anden Hensigt med dette ret smukke og hensigtsmæssige Anlæg er, at ogsaa Egnens Almue paa Helligdagene skulde samles her til Glædeslag, og vinde Smag for renere Forlystelser end dem, der søges i Kroerne. Hensigten er ædel; om dens Udførelse, der vist nok udfordrede virksom Deeltagelse af dannede og gieldende Mennesker udenfor Bonde-

end den er det. Nar efter Statsraadens Beretning een Hest er mere end nok til at trække Pramme med 30 Favne Brænde, hvortil ellers vilde bruges 180 Heste, 90 nVogne og ligesaa mange Mennesker: da er dette tilstrækkeligt, for at vise Canalens Nytte, og hvor vel dette og lignende Anlæg lønne sig.

229

standen, har virker noget af Betydenhed, veed jeg ikke; men klart synes det mig, at man ved at ville arbeide paa Bondestandens Forædling, ogsaa mere end hidtil burde tage Hensyn paa dens Forlystelser.

Uddrag:

Meget nær ved Esserum finde vi heel nyligen fuldført et af de Værker som hæderligen udmærke vor nærværende Tidsalder – lidet vistnok af sit Slags, dog mærkeligt, som det første deraf her i Landet, kun det tredje i Kongens Stater; en der indskaaren *Transpotkanal*.

Fordem, som ikke have seet enten den languedocske Kanal, eller nogen af de mange, der have saa megen Andeel i at Engelland i Landcultur og allehaande Industries Drivt er hvad det er – ej heller vore höjt hæderlige Naboers gigantiske Canalværk ved Göthaelvans (412) Udløb af Venersöen- ja ej engang den kielske mellem Slesvig og Holsten – ej at tale om nogen af dem, ved hvilken Napoleon vil skaffe sit Minde en anden, maaskee bedre Art af Udödelighed end ved Dagene ved Maringo, Austerlitz, Jena, vg Eylau have givet ham, er det dog Umagen værd at ahve seet denne, for dog at have et nogenledes tydeligt Begreb om en Transportkanal. – Uagtet den esserunske er en Kanal ganske i det smaae – uagtet man der firgieves venter noget af hine Konstens Underværker, at store Skibe hæves ved konstigt Sluseværk over høje Fielde og Afgrunde, nede i hvis Dyb andre Fartöjer sejle frem i modsat Retning; slet ingen udhugne Klippehvelvinger at seile giennem; ikke engang nogen eeneste liden Hævnings- eller Sænkningssluse – saa er den hvad den til sin Hensigt og efter hvad det Locale tilstedede, burde være, værd at see og lære at kiende; og uudsigelen forskiönnner den sin desuden allerede skiönne Egn.

Fra den nordre Ende af Esserum-Söe, mellem Bakker, som hæve sig paa begge dens Sider, for det meste til temmelig anseelig Höjde, næsten heel igiennem paa den vestre ogsaa (413) nogle Steder paa den östre Side begroede med Skov af Böge og andre Træer, er den indskaaren, 30 Fod bred, 5 Fod dyb, i snorlige Linier, der dog nogle Steder ere böyede med en liden Vinkel. Den strækker sig fra Söen til Havet eller Kattegattet ved en Mölle, Dronningmöllen kaldet, tilsammen netop 27,349 Fod, der er over 1 1/8 dansk Miil. Dens net dosserede Sider ere belagt med Græstörv, eller med Græs besaaede. Ved den eene Side er en Vej, eller Trottoir, anlagt for de Heste, som skulle trække de Fartöjer eller Pramme, for hvis Fart Kanalen blev til. Siden af denne Vej, der hvor den vender fra Kanalen er beplantet med en dobbelt Rad Frugttræer, hvilke der, hvor der ingen naturlig Skov er til deres Værn, beskyttes mod Vinden ved en tæt Plantning af flere Tusinde Skovtær. – Saaledes er denne Kanals Udseende fra Esserum- Söen, det halve af dens Löb nord hen mod Havet.

To Steder, tæt oppe ved Söen, og lige for Esserum, er den overskaaren af tilsödende Veje. Disse ledes over den ad net bygte Brobuer. Ved den Aabning ved Söen, ved Broerne, ved dens anden Ende, som og ved nogle (414) Landssteder, er den besat med hugne Kampesteene.

Blot i malersk Forstand vil den saaledes, endog naar man blot samler Billedet af de her henkastede Træk, findes saare skiön. Her er slet intet forbausende, intet som giver ræddeligt Begreb om de her anvendte Summer, de her trodsede Naturkræfter. Snarere ligner den et Forskiönnelses Anlæg i en skiön Have. Alt har her blot et venligt, et fornøjeligt, Udseende. Især i den Aarstid, da den uaseelige Række af Frugttræer med deres fulde Löv er prydet med Blomstersloret eller med de skinende Frugter, under Dække af de fleerhundreaarige Böge, paa Skovbakkerne – Billedet af disse Bakker med alt hvad der prydet dem, i det ved dem i Læ, ingen Bölge krusede, Vand, er den et Syn, som Konstens vanskelig efterbilder. Den smilende Udsigt mellem Træerne og Bakkerne over de meget maleriske Side-Egne – alt lønner rundeligen Rejsen did, om man end blot saae det, som hvad der er smukt at see paa.

Men agter man paa dens Bestemmelse og Nytte, seer man da alt i höjeste Maade simpelt, men og ligesaa hensigtsmæssigt, seer man (415) at saa skiönt der end er, er der intet giort for den blotte

Skiönheds Skyld *). men for Resten alt blot til Hensigtens Opfyldelse ej at kunne være anderledes; hvor meget voxer da ej den Interesse, med hvilken man seer det!

Bestemmelsen er at transportere Træet fra de Skove, som omgive Esserum-Söen, ned til Havet, for der at indskibes. Der er nemlig en Skovstrækning af 8 – til 10.000 Tdr. Land (omtrent en kvadrat Miil) af hvis Product kun lidet kan benyttes i Omegnene, men skulde det kiøres frem paa Vogne til et Udslibningssted, end sige til Kiöbenhavn, vilde Transportomkostningerne overstige det Transporteredes Værd. Uden en Anstalt, som denne Canal, vilde derfor Brændet eller Træet af den hele Skov intet være værdt.

Det er en vanskelig Opgave at vurdere en Skov. Den, der staar, er paa forskiellige Steder meget forskiellig; Erfaringen viser, at der, hvor der voxer god Böge-Skov her til Lands, voxer der indtil *halvtredie Hundrede Favne*

*) Unde maaskee, at de her plantede Træer ere Frugttræer, dog ej engang dette, da Egnens Landsmænd derved have en levende Underviisning i Frugttræe-Culturen lige for Öjnene.

(416) Brænde paa en Tönde Land; man regner ellers almindelig kun 100 Favne, som da behöver 100 Aar at voxer i; dog saa at man aarlig hugger noget, og kan saaledes aarlig hugge 2 Favne for hver tde. Skovland.

Da her nu, Moser og Aabninger fradrage, er en 8 til 9000 Tdr. Land omkring Söen, der ere bexoxne med Skov, saa var det jo om intet mindre end en aarlig Udförsel af 16 til 18000 Favne her handledes om. Saa god er nu overalt ikke denne Skov. Mindre end Trediedelen heraf var nok til at giöre Kanalen rigelig lönnende. Man giör blot Regning paa 5000 Favne om Aaret – formodentlig dog kun for det förste. I Tiden, naar Skovenes forstmæssige Behandling kommer til at virke, maa man vel vente at komme det muelige, det andre Steder endog her i Landet virkelig, Skovudbytte langt nærmere.

Efterat Forslaget i en dertil nedsat Commission var undersøgt, blev der af Hans Majestæt Kongen bestemt 60,000 Rdlr. til dets Iværksættelse. Vistnok en liden Kapital til et Anlæg af det Slags, som andre Steder i Verden medtager Millioner. Men her ansaaes dette nok og var nok, Stifts-Landinspektoren, Major v. (417) Reche er den Mands Navn, som gav Forslaget til denne Kanal, og af hvilken det, under det kongelige, ogsaa herfor uden Tvivl i Sandhed höjt priselige, Rentekammers Overveskyttelse, for den af Kongen dertil bestemte Kapital, i den korte Tid af tre Aar, saaledes er udfört, at den, færdig siden 1805, tiener nu til aarlig at skaffe Kiöbenhavn 5000 Favne af det Brænde denne Stad behöver.

Pramme, af hvilke hver bærer 10 Favne Brænde, fyldes oppe ved Söens eller ved Kanalens Bredde; og til at drage tre saadanne ned ad Kanalen, er een Hest mere end nok; denne eene drager saaledes 30 Favne Brænde, medens paa Vogne to Heste have særere Læs i Trediedelen af een Favne, eller samme Quantum til at föres paa Vogne fordrede 180 Heste og 90 Mennesker.

Kanalen gaar, som sagt, en halv Miil hen mellem Skovbankerne. Der er den afbrudt. Var der anbragt et Sluseværk, saa kunde Prammene nedlades til den övrige Deel, som ligger 6 Fod lavere. Men dette havde fordret en Omkostning, som man fandt, ved et Anlæg, der ej var giort til Pral, kunde spares, og som ved det Brug, denne Kanal var bestemt for, ej (418) lönnede sig. Naar Prammene komme did udlæsses de. Brændet henkastes paa en Skraaplan, og glide af sig selv ned i en anden nedenfor liggende Pram, der i nogle Minuter har sin Last, og fortsætter Farten paa Kanalens lavere beliggende Hlavdeel ned mod Havbredden.

”Altsam burde jeg vel længe siden have ventet mig af en eller anden Læser afbrudt, er det for at see en Hest og et Par Mennesker trække Brænde, at man vil vi skal foretage en Lystrejse paa en 6 til 7 Mile” – Nej kiære Læser! det har jeg ikke ventet, vis paa at den Læser, der kunde giöre denne Bemærkning, længe förend han kom saa langt er bleven mæt af min Lystreise-Anviisning, og har

henlagt den. Den, der har fulgt mig hidtil, er ej læber af det Slags, der jo vildeböjet af, da de mærkede at det bar ud ad til det gammeldags Fredensborg, end sige længer ud i de öde Skove, ”hvor der dog intet andet kan være, end Træer og Smaasletter, og Bondehytter, og stakkels Mennesker, som enten ere nödte til at være derfor dog at være et Steds, eller gale nok til heller at være der, end paa Steder hvor der kan være Mennesker.” – Nu, Læsere at det Slags giöre uden Tvivl, efter deres Evne til at forlystes, bedre (419) i at holde sig til Charini, og Price, og Lustre, og den usynlige Pige, og Napoleons Kejserkroning, og hvad der for Resten paa mange af Skuepladsene i og uden for Dyrehaven, paa Vesterbroe og andensteds, til sine Titler er at skue.

De derimod, som virkelig have Capacitet for de Nydelser, en Lystrejse paa eller i Landet kan yde, ville ganske vist ej finde sig bedragne i Forventningen af saadan Nydelse, om de paa min Anviisning besøge Esserums Egn, ligesom Fortællingen om den kun for en Brændetransport anlagte Kanal ikke derved bliver kiedelig. Deres Selskab paa den forlöbige Udsigt over den Egn, jeg vilde unde dem at besøge, tör jeg og end videre giöre Regning paa.

Uagtet dette lille Kanal anlæg tydeligen sees at være giort med al passelig Sparsomhed sees dog tillige, ej mindre tydeligen, Samg og Ynde i Udförelsen saa meget mueligt at være forbunden med Udförelsen saa meget mueligt at være forbunden med Udförelsen af hvad Hensigten ligefrem fordrede. Ved god Huusholdning blev den anviste Sum ej alene tilstrækkelig til selve Kanalens Istandbringelse, med hvad did hörde, ogsaa til at bygge de ommeldte Broer meget nette, end videre til Huse for Opseerne, og til (420) at skaffe disse saa smukke, at de, til det heles Forskiönnelse, staae der som Mönstre for, hvordan man skulde önske sig landlige Boliger – men ogsaa blev derved den samme Sum tilstrækkelig til, paa en Skovbakke paa Kanalens östre Bred, at indrette en Forlystelses-Plads for Omegnens Beboere og dens Besögere.

Kanalbreden er, der som paa Ladepladsen, belagt med hugne Kampestene, men her forsynet med en Barriere af norske Marmorpivots, der ere forbundne med en svær Jernkiæde. Indenfor er Skovbakken udskaaren i krumlöbende, gruslagte Gange. Paa de beqvemteste Steder, hvor Udsigten, op eller ned ad Kanalen eller hen over Egnen, er skiönnest, er der forskiällige rummelige Hvilepladse, om givne med nette Bænke, og forsynede med Borde til Afbetiening. Hensigten dermed er, at Egnens Mennesker, dens mere cultiverede Honoratiores med den Almue, her, paa Sön- og Festdage, i den skiönne Aarstid, skulde samles til frydeligt Lag. Hid skulde man medbringe Forfriskningsmidler, eller her skulde der skaffes passelig Anledning til dermed at forsyne sig; især skulde man her iblandt finde Musik, og den her med de gamle samlede (421) Ungdom Lejlighed til at nyde Dansens Forlystelse.

Ej alene haaber den ædle Bestyrer den lykkelige Virkning af denne hans skiönne Idee at Almuen derved taber Smagen for de barbariske Samqvem i den skidne Kroe, ved det abrutiserende Brændeviin, saa Festdagen efterhaanden derved kunde blive en virkelig Glædesdag for det da efter Ugens Möje hvilende Landfolk; men at Almuesmanden, naar han paa denne Maade, i fælles Glædeslag, mere end hidtil nærmes de mere Cultiverede, af hvilke der bör ventes ædlere Aandsstemning og større Blidhed, med mere Tænksomhed og Kundskab, end af de til legemlig Anstrængelse opoffrede, blot eller dog fornemmelig de physiske Kræfter sysselstättende Mennesker, tilvænnedes ædlere og blidere Sæder; at saaledes større Tænksomhed, Ideers Opvækkelse og Meddelelse til almindelig Forædling i Egnen, til at giöre dens Mennesker bedre, forstandigere og lykkeligere.

Allerede forud saare skiönt, bliver dette Sted, naar man, ved at beskue det veed at dette var Ideen og Hensigten med Anlægget, end uudsigeligen skiönnere.

Slut Uddrag

Jeg havde læst og hørt saameget om det gamle Søborg-Slot, hvis Voldsted ligger i Holbo-Herred, $\frac{1}{2}$ Miil fra Gilleleie, at jeg ikke kunde være i Esrom, kun tre Fierdingvei fra Stedet, uden at have staaet paa Søbrog Bakke. Vandringen did hen kunde nok have lønnet sig, da Veien for største Delen gik igiennem Skovegne, temmelig rige paa Afvekslinger; men jeg kom til Søborg, hvor jeg af de mægtige Ruiner, jeg ventede mig, intet fandt, uden store Fordybninger i Bakken, hvor man har gravet efter Stene, og nogle Levninger f Grundmurene, der hist og hyer ved Gravningen ere mone til Syne. Et Sted seer man ogsaa Noger, der ligner en Nedgang til en Lielder. Den hele Bakke, omtrent 300 Skridt i Omkreds, bærer Spor af at have i en lang Rad af Aar tient til en Steengrube for Byens Præster, paa hvis Lod den ligger. For Ruinernes Skyld vil jeg derfor ikke opmuntre Nogen til at reise til Søborg; men kiender man det i gamle Dage saa berømte Slot af Historien, saa fortienner det ved, at man ogsaa gjør sig bekjendt med Stedet, hvor det laae; og have vi, paa en Vandring i disse Egne besøgt de Kongeborge, som her endnu

230

kneise i fuld Pragt: saa kan Forgængeligheds Billede aldrig mere levende træde os for Øine, end naar vi see de Muurbrokker, som ere Alt, hvad Tiden har levnet af Søborg, der i Middelalderen var en af de fornemste Kongeborg i Danmark.

Ja endog Naturen er her ganske anderledes, end for nogle hundrede Aar siden. Dengang stod man midt ude i en Bugt af Søen, omgivet af uoverskuelige Skove, naar man stod paa Slotsøen. Nu ere Skovene næsten rundt omkring borthuggede og forvandlede til Agerland. Søen er ikke blot efterhaanden saameget udtørret og tilgroet, at Øerne ere blevne til landfaste Bakker; men hele Søen er ved Udgravning forvandlet deels til Engbund, deels til Mose og Hængedynd. Man overseer en betydelig Deel af den fra Bakken, som en str, grøn Rørslette, og opdager kun saare lidet Vand; og hvor man endnu for en Snees Aar siden seilede og fiskede, der har nu en uendelig Mængde Vildænder er fuldkommen uforstyrret Opholdssted, og der kommer man ikke anderledes, end ved at vade i Moserne, eller om Vinteren paa Isen, for at skære Rør. Denne Søens Udtapning har saaledes lønnet sig meget vel, da baade Høslæt og Rørskæring allerede indbringe flere tusinde Rigsdaler om Aaret.

Søborg havde af Naturen en mærkelig, ikke almindelig Beliggenhed. I den nordlige Ende af Søen, der havde ober en Miil i Omkreds, laae tilforn tre Øer. De to af disse vare forenede ved en Træbro af 80 Alens Længde, hvis Egepæle man har fundet i Grunden; og der er vel ikke urimeligt,

231

at den anden eller mellemste Ø, som til Slottets Forsvar har været forsynet med Grave og Skanser, der endnu ere kiendelige, paa samme Maade har været forenet med den tredje, der nu neppe kan kiendes, at have været omflydt. Den yderste af disse Øer bestod af en høi, steil Bakke, hvortil Adgangen var en smal Jordtunge, 100 Alen lang, belagt med Steenbro, og formodentlig opfyldt ved konst. Denne Ø benyttede man i hine Tider, da ikke blot Landets Forsvar, men ogsaa Kongernes Sikkerhed mod den mægtige Adel og herskesyge Geistlighed, krævede en Mængde faste Borge, til Anlægget af et Slot, der i Middelalderen var berømt for dets Fasthed og i Historien især navnkundigt som Opholdssted for høie Statsfanger, hvis Fængsling i Middelalderen var mere alvorlig end nu omstunder; da de uden Persons Anseelse bleve smedede i Bolt og Lænker, og saaledes giemte i underjordiske Kieldere. Valdemar, Biskop i Slesvig og siden Erkebisp i Bremen, en Søn af Knud V, et uroligt Hoved der tragtede efter Danmarks Krone, og gav Kong Knud VI meget at bestille, blev endelig Aar 1193 ved List taget til Fange paa Brønlund Slot ved Apenrade, ført til Norborg paa Als,

hvor han sad i Jern i 5 Aar, og derfra 1198 til Søborg, hvor han sad paa niende Aar, kom løs 1206, og døde først 29 Aar derefter som Munk i Bremen. Imedens Valdemar endnu sad paa Søborg, fik han Selskab i sin forrige Medforbundne, den holsteenske Hertug Adolf III. af Huset Schanenburg, som i Slutningen af Aaret 1201 maatte

232

overgive sig som Fange til Hertug Valdemar (Valdemar II.), hvis seierrige Vaaben lagde hele Nordalbingen eller Holsteen under Danmarks Herredømme. Hertug Adolf sad fangen paa Søborg indtil 1203, da han blev løsgivet imod at frasige sig Holsteen. – Hertug Valdemar af Slesvig, en Søn af den jydske Hertug Erik og Sønnesøn af Kong Abel, laae i Uvenskab med Erik Glipping, som lod ham fange i Helsingborg tilligemed hans Drost, da han vilde reise til Norge for at søge om Hielp imod Kongen; og begge bleve lagte i Bolt og Jern paa Søborg Slot, hvor Hertugen sad til om Foraaret 1286 (Suhm, X. 900 921.) da han blev frigiven imod at frasige sig sine uretmæssige Fordringer. Endnu mærkeligere i Danmarks Historie er Erkebiskop Jens Grands Fangenskab paa Søborg, ved de ydmygende Følger, som det havde for Kongen og Riget. Erik Menved havde ham uden skiellig Grund mistænkt for at være i Forstaaelse med hans Faders Mordere, lod ham ved List tahe fangen i Lund, (1204) og satte ham i et meget haardt Fængsel paa Søborg, hvor den ulykkelige Erkebisp sad næsten to Aar, i 36 Uger i en underjordisk Taarnkielder, lænket ved Hænder og Fødder saaledes, at han ikke kunne vende eller røre Legemet, og siden i et Fangehul oven i Taarnet bag Taarngiemmerens Værelse, uden at han ved denne grusomme Medfart lod sig bøie til Forlig. Hvorledes han paa en meget snild Maade, medens Kong Erik, som netop da opholdt sig paa Søborg, var paa Jagt i Skovene ved Tikiøb, blev befriet ved en Kok, der hialp

233

Erkebisen ned af Taarnet, over Slottets Mure og Grave, ned til Strande, hvorfra han til Skibs undkom til Bornholm – dette hører vel til Søborgs Historie, og kan tiene til at oplyse Slottets daværende Tilstand; men Fortællingen derom kan her ikke finde Sted. – Endelig maa det ikke glemmes i Søborgs Krønike, at en dansk Dronning der maatte bøde med en Snees Aars Fængsel for en mistænkt Kærlighedsforstaaelse. Det var Valdemar Atterdags Dronning Helvig, som Kongen, maaske blot for at blive af med hende, gav Skyld for at have levet i Forstaaelse med en Adelsmand, Folquard Loumandsen; hvoraf Følgen var, at han mistede Livet, og Dronningen, som efter Hvitfelds Ord ”levede mangan ond Dag med Kongen” blev indspærret paa Søborg (efter 1350) indtil hendes Død. Bekiendt, og tidt nok fortalt er Historien om, hvorledes Dronningen paa Søborg skal være bleven Moder til Margrete (1353), og jeg vil her ikke gientage den, da jeg maa ile bort fra Søborg, hvis jeg ikke reent vil fordybe mig i Middelalderen.

Men endnu standser jeg et Øieblik ved disse giennemrodede Grundmure. Jeg havde ikke et halvhundrede Mennesker færdige til at omgrave Bakken; selv kunde jeg altsaa ikke komme til Kundskab om, hvad Jorden endnu skiuler af Søborg Slot; men Noget veed jeg af en Andens Beretning, og deraf uddrager jeg følgende: Bakkens Diameter fra Muur til Muur er omtrent 94 Alen. Alt for 100 Aar siden skal Murene efter Sagnet kun have staaet en Alen over Jorden, og havt en ot-

234

tekantet Figur. Ved Gravning for omtrent 30 Aar siden fandtes paa den vestre Side en lige Muur, der i Norvest gjorde en ret Vinkel med den nordre Muur. Paa den østre Side gik Muren ind ad, og dannede

en Kreds af 16 Alens Tværmaal, som formodentlig har været Taarnets Fod. Paa den søndre Side syntes Murene at gaae ud i Spidser, liig Bastioner. Paa det sydvestlige Hjørne fandtes en Aabning i Muren paa 6 Alen, der syntes at være en Port; og paa den nordre Side af denne fandtes et Par Aabninger, murede som Skorsteensrør, men kun 3 Qvarter i Fiirkant, der gik ned i Jorden igiennem Grunden, saa dybt man kunde følge dem. Murene have forskiellig Brede, nogle 4, andre 5 Alen. De udvendige Sider ere opmurede med to Lag Muursteen, hvis Fod er almindelig Graasteen, og paa den søndre Side, hvor Indgangen har været, ee Muurstenene lagte paa to Rader hugne Stene. Indvendigen i Murene er en uordentlig Dynge af Graasteen, lagte i stærk Kalk. Kalken har de Kræfter, at man med Kiler maa løsne Stenene fra den, og disse springe som oftest i Stykker, før Kalken kan løsnes. Muurstenene ere fro det meste 5 Tommer brede, $3\frac{1}{2}$ Tommer tykke, og paa $\frac{1}{2}$ Tomme nær en halv Alen lange. Grundmurene hvile paa Piller, dels af Graasteen, satte i Blaaleer, hvoraf Bakken tildeels bestaaer, dels opmurede alene af Blaaleer. – Uden om Murene ere paa tre Sider Grave, der fra Murenes Fod ere 26 Alen brede, og uden om Gravene igjen en Jordforhøining, som fra Graven til Søen er

235

34 Alen bred; men paa den vestre Side har Søen spillet paa Murene. I Gravene ere fundne Stykker af polerede Piller, og forskielligt formede Muursteen af Gesimser. Fra Søen har man kunne seile ind i Gravene; Bropæle ere fundne paa adskillige Stede omkring Slottet; og paa den nordvestlige Side ligger i Søen en Grundvold til en stor Bygning, som endnu kaldes Eskildsholt. Søen har fra gamle Tider af ved en Mølleaa staaet i Forbindelse med Havet. Ved at rense Aaen og skære Tørv i den paagrændsende Mose er fundet meget svært Tømmer, liggende paa tværs, maaskee Levninger af en Dæmning eller Slusebygning. Nogle Steder ere i Grundmurene fundet Revner og andre Spor til, at Slottet har været sprængt med Krud. Paa den mellemste Ø, eller det ophøiede Stykke Land, 600 Alen langt og 300 Alen bredt, som tilforn har været en Ø, forsynet med Volde og Grave, findes ogsaa Spor af Mure. En lille Forhøining mod Vesten, der tilforn har været indgravet, har Navn af Bodilds Kirkegaard; og en Bakke ved Enden midt paa den inderste Vold, kaldes ligeledes fra gammel Tid af Borgehøi.

Disse ere de Efterretninger om Levningerne af Søborg Slot, som jeg har en værdig Olding, Hr. Provst Schrøder i Ringsted, at takke for, og som jeg troede, her at burde bevare, som et Bidrag til Kundskab om Middelalderens Bygninger i Danmark *). At Søborg By ved Slottet tilforn var en

*) Som Præst paa Stedet foretog han, med en Kiærlighed til Fædrelandes Historie og Oldsager, der

236

Kiøbstad (som endnu 1493 havde Borgemester), veed man af Historien, og paa mange Steder i Bøndernes Gaarde og Haver er fundet Levninger af Grundmure. Ikke blot, hvor Landsbyen nu ligger, men ogsaa paa Markerne, Østen for Slottet findes Muursteen i Grunden. Kirken kan maaskee være en Levning af Byen; den er i det mindste større og anseeligere end almindelige Landsbykirker, og har en dobbelt Rad Piller. Hermed maa jeg for denne Gang forlade Søborg.

Fra Esrom lagde jeg Veien forbi Gurre til Helsingør. Længe nød jeg Udsigten over den blikstille Esrom-Sø, som man her fra Bankerne ved den nordlige Ende ganske overseer. Den store,

endnu ikke har forladt ham, betydelige Gravninger og Undersøgelser på Slotsbanken, som deels Bekostningen, deels hans Forflytelse hindrede ham fra at fuldføre. Blandt de Suhmske Manuskripter paa det Kongel. Bibliothek, findes Begyndelsen af nogle Efterretninger om Søborg, som Hr. Schrøder for nogle og tyve Aar siden begyndte at samle; men kun Afdelingen om Slottes Beliggenhed og Levninger, hvoraf Ovenstaaende er uddraget, er nogenledes fuldført. Nogle faa ældre, men ubetydelige Efterretninger om Søborg (fra 1757) findes i et Brev til Pontoppidan fra Hr. Henrik Wederkinch i Søborg, blandt de Thittske Manuskripter i Fol. No. 751 paa det Kongel. Bibliothek.

237

blanke Flade laae speilklar for mig; mit Øie gled hen over Vandet forbi den høie Skov, en lang, grønklædt Muur, der hegner den vestlige Bred, forbi Fredensborgs Taarnspidser og det skinnende hvide Skipperhuus, til det i den fjerne Baggrund tabte sig i Bugter, hvor Skovene vare omhyllede af tynde Morgentaager. Sa mangfoldige som de enkelte Skønheder i dette Landskab ere, saa forskiellig er dets Charakter, seet ved Morgenlyset, paa en skyet Høstdag, eller mod Aften i den klare, varme Sommerluft; naar intet Vindpust kruser den glatte, lyseblaa Sø, naar Solstraalerne i den reneste Sølvglads spille hen over den letbølgende Flade; eller naar den, oplivet af en frisk Vind, ruller de mørke Bølger mod den grønne Strand. Under saadanne Omskiftninger saae jeg den herlige Sø til forskiellige Tider, og altid opdagede jeg ny Skønhed. Saare deiligt fandt jeg det, giennem den adspredte Skov ved Søens nordøstlige Kant, at se den snart at vise sig, snart at forsvinde og saaledes længe, skøndt svindende, at følge mig, til den endelig sagde mig Farvel paa Bankerne ved Landsbyen Tikiøb. Her fandt jeg en usædvanlig pyntelig Kirke, hvis blaa Tegltag glimrede ret anseeligt over de ærværdige, mørkerøde Mure. Den Lyst, jeg fik til at see, om det Indvortes svarede til det Udvortes, kunde jeg ikke faae tilfredsstillet; en jeg fik nogen Opreisning for dette Savn ved at kiøre forbi en stor, meget vel anlagt og indhegnet Bondehave, tilhørende den brave Lars Olsen i Tikiøb, hvor jeg ikke blot saae Frugttræer og Havebede og Gange i den pynteligste Orden; men endog en

238

Træhave paa den anden Side af Veien, hvor Eieren opelsker og poder allehaande Frugttræer. Saa meget dette Syn end fornøiede mig, belv dog baade min æstetiske og oeconomiske Nydelse hastig forstyrret ved den Tanke, at hvad jeg her saae, er i Siælland maaskee en Undtagelse af een blandt hundrede.

Det varede længe, før jeg kunde glemme denne Have; og da Oeconomien aldrig ret kan blive Hovedsagen hos mig, tænkte jeg mig først, hvor muntre og livelige vore Landsbyer og adspredte Bøndergaarde vilde blive, naar vi saae dem omringede af saadanne Haver. Uvilkaarlig maatte jeg da ogsaa tænke paa, hvorledes ikke blot Bondens Pung, men ogsaa hans Sædelighed kunde vinde ved den forøgede Virksomhed og behagelige Afveksling, som den blide Havedyrkning, en Syssel, der nærmer Mennesket saameget til det Skønne i Naturen, kunde forskaffe ham. Det er en almindelig, og mig synes ikke glædelig Erfaring, at Folk af denne Classe ikke blot savne næsten al Sands for det Skønne; men at de og saare sielden ville lægge Vind paa nogen Frembringelse, der ikke lover øiebliklig Fordeel. Jeg er ikke af dem, som kunne ønske denne Folkeklasse en unaturlig Cultur; men

det synes mig, at Havedyrkning er en af de rolige, fredelige Sysler, der fortjene og behøve Opmuntring og fuld Opmærksomhed hos dem, der ville arbeide paa Bondestandes sande Forædling. Medens denne Have sysselsatte min Eftertanke, nærmede jeg mig Skoveggen ved Gurre. Denne har et mere vildt og eensomt Præg end Egnene om

239

Esrom Sø. Giennem Krat og over Lyndheder førtes jeg ind i en tæt, mørk Skov, hvor Veien netop var saa bred, at den gav Rum for een Vogn. Denne Vei gaaer forbi Marianelyst, et Landsted, der ligger saare eensomt midt i Skoven, til en Skovridergaard, Valdemarslund, der har en meget skøn Beliggenhed, i det Husets ene Side vender mod Skoven, og den anden mod Gurre-Sø. Her er den romantisk deilig Egn, som Valdemar Atterdag elskede saa høit, at han kiendte Intet, der saameget som denne fængslede ham til Jorden; og Pontoppidan gjør med Rette den Anmærkning, at hans Sind var mere jordisk end himmelsk i hans Velmagt Dage. Her nød han sin Ynglingslyst, Jagten, i de Skove, der ganske omringe den skiulte, hemmelige Sø; og her glemte han hos sin Tovelille Kongelivets Glimmer og Byrder. Paa en Høi ved Søens Bredder, hvorfra man har en skøn Udsigt over den hele Sø og en Deel af Skoven, stod Gurre Slot, og Voldstedet er endnu kiendeligt *). I Nærheden deraf ligger Landsbyen Gurre, og en Lystgaard, der ligger Landsbyen Gurre, og en Lystgaard, der ligger imellem denne og Valdemarslund, har faaet Navnet Gurrehuus. Det fornøiede mig at høre disse Navne, fordi jeg i dem fandt en uventet Agtelse for den svendne Tids Minde, der er saa sielden, at man ofte endog gjør sig Umage for at udslette de historiske Erindringer ved Ste-

Gurre nævnes endnu 1526, da Johan Ranzua blev Lehnsmand der og paa Krogen (siden Kronborg) ved Helsingør. (F. Atl. II. S. 253).

240

derne, i det man afskaffer de gamle Navne, der giennem Aarhundreder udmærkede dem. I en blid, alvorlig Stemning forlod jeg Gurre, hvis stille eensomme Skønhed, seet paa en lys, men ikke klar Høstdag, har et stærkt romantisk Anstrøg, der vedligeholder sig giennem den vilde, udyrkede Sandegn imellem Skovene ved Gurre og Helsingør. Banker med sparsomt Krat, Tørvemoser, øde Lyngheder, hvor hist og her et lille, eensomt Træ afbryder den sørgelige Eensformighed, som de ellers ret venlige røde Lyngblomster omsider frembringe – dette er Alt, hvad vi her møde. Paa enkelte Steder frembringer det en underlig Contrast, paa den ene Side af Veien, at see en vel dyrket Ager, og paa den anden, den nøgne, vilde Hede. Imidlertid fandt jeg denne Vei aldeles ikke ubehagelig; den fremmede, øde Skikkelse, hvori jeg saa Naturen, var mig endog ret interessant; jeg var ligesom med eet forflyttet ud af Sieland, og Egnen om Helsingør, der ligger skiult bag høie Banker, indtil man er byen ganske nær, Udsigterne over Sundet, og Byens eget Udseende var mig ligesaa nyt som alt det Øvrige. En Kiøbstad med 5 til 6000 Mennesker i Fredstider er naturligviis noget Andet end vore almindelige Smaastæder, og vi gienfinde her kun en Deel af disses udvortes Præg. Skiøndt Folkevrimlen i disse Tider er langt mindre, end da Handel og Skibsfart blomstrede, var den Befolkning, jeg fandt paa Gaderne, mig dog næsten overraskende. Byens Beliggenhed fandt jeg i det Hele temmelig sørgelig; og skiøndt den har adskil-

241

lige ordentlige Gade, og ikke saa store og smukke Huse, blev jeg dog omsider kied af at vanke omkring imellem den større Mængde af slet byggede Gade og Huse, som man i Almindelighed finder dem i vore smaa Kiøbstæder.

Blandt de Bygninger, jeg lagde Mærke til, var den forrige latinske Skole, i hvis Sted nu en stor, smuk Gaard er kjøbt til Skolebygning. Den gamle Skole var før Reformationen et Dominicanerkloster, og den underste Etage, hvor Læsestuerne vare, er en kiendelig Levning af dettes Bygning. Man tænker sig snarere Fængsler end Skolestuer, ved at see disse smaa, skumle, hvælvede, halv underjordiske Kieldere, hvor den helsingørske Ungdom i henved halvtredie hundrede Aar matte hente sin Lærdom.

Jeg fandt ellers i denne By, ligesom dumpet ned fra Himlen. Dens hele Væsen var mig fremmedt. Ubestemt og uden Tillid til en heldig Hændelse, vidste jeg længe Ingen at henvende mig til; og ærgrede mig over, at jeg fast som vildfarende og veiløs skulde vanke om i en siællandsk Kiøbstad, hvor man ellers sielden kommer o Treng for en Veiviser. Her var nu den skønneste Leilighed til at fortælle om Eventyr, der mødte mig i den femmed Stad; men jeg havde deels ingen Tid at søge dem, da jeg om nogle Timer nødvendig skulde være i Kiøbenhavn; deels regnede det af og til, og Kronborg stod mig i Hovedet. Hvad der altsaa ikke mødte mig, kan jeg ikke fortælle; for ei i disse Reise-Erin-

242

dringer at gaae ud af den hidtil vedligeholdte historiske Tone. Endelig traf jeg da ogsaa, efterat have spurgt og søgt i ti Gader, til ikke liden Glæde, en Bekiendt af mig, der med venskabelig Velvillie ledede mig omkring til endeel af denne Labyrinths Mærkværdigheder. At jeg forsømte at besøge Byens Kirker, af hvilke St. Olufs Kirke især fortienner at sees, var en uefterrettelig Glemsomhed af mig selv. – Men hvor sørgeligt var det mig, at den største Mærkværdighed, Helsingør har i Nærheden, Maalet for min Reise og Gienstanden for mig spændte Forventning, kun i sin fierne Herlighed skulde vise sig for mig – at jeg med utilfredsstillet Savn skulde gaae bort fra et Sted, der lovede mig ikke blot Øienslyst, men mangan høiere Nydelse. Frederiksborg havde jeg seet, og med dette i frisk Minde ilede jeg til det gamle, ærværdige Kronborg. Jeg saae den høie Borg, Øresunds stolte Dronning, reise sig som en Klippe af Havet, og hvad jeg kunde see af denne bygning, gav mig her Anelse om en i nogle Dele større og end mere ærebydende Kraft, end den, jeg alt i hiin Slotsbygning havde beundret. Men det blev mig ikke forundt at komme Slottet saa nær, at jeg kunde see mere end dets Beliggenhed og en Deel af dets udvortes Form. Denne synes at have endnu mere massiv Simpелhed end Frederiksborgs. Kronborgs Mure synes lavere; Taget er høit og besat med en Mængde Gavle; de spidse Taarne, der hæve sig paa alle fire Sider, giøre en prægtig Virkning. En synderlig gothisk Uretmæssighed er det svære, fiirkantede, ovenpaa flade Taarn, der indta-

243

ger det ene Hiørne; det Brede er en Fierdedeel af hele Bygningens Længde, og Høiden lige med Tagets. Slottes hele Bygningsmaade, som gothisk Værk, roses af Kiendere.

For ikke at forlade Helsingør ganske utilfredsstillet, foretog jeg en Vandring til Haven ved Marienlyst, et kongeligt Lystslot, straks uden for Helsingør, hvor i ældre Tider var et Carmeliterkloster, stiftet 1430 af Erik Pommern; siden et lille Sommerhuus, bygget af Frederiks II. 1580, og kaldet Lundehave. Veien derhen, indsluttet imellem høie Plankeværker, er ikke den behageligste; men ved Ankomsten finder man sig paa et af de skønneste Steder i Danmark. Det lille Slot udgiør en langagtig Fiirkant, med en fremspringende Pavillon i Midten, hældende sig til en høi Banke med Opgange paa begge Sider, trindt omgivet med Træer, hvis Toppe bag Huset synes at vokse frem af de flade Tag.

Bygningsmaaden er italiensk, og Bygningen er en af de ædelste og mest smagfulde, jeg har seet. Forgrunden er en rund Græsplet, omgivet med høje Alleer og besat med Copier i Bly af antike Statuer og Vaser. Disse hvide Figurer, der i nogen Afstand kunne gælde for Marmor, ere i den grønne, livelige Grund en virkelig skøn Prydelse, hvis Symmetrie her slet ikke støder Øiet, fordi den er bragt i Forbindelse med Bygningen, og fordi man paa det indskrænkede Rum ikke kan søge noget stort eller frit Anlæg. Det Hele gjør en harmonisk Virkning, som ingen Misforhold eller synlige Smaa-

244

heder forstyrre; vi glemme for et Øieblik Norden, og finde os i en italiensk Villa. Her, ved Foden af Huset, aner man ikke det stolte Syn, der frembyder sig, naar man forlader den indsluttede Dal og søger Høiden bag Slottet. Naar vi bestige den udskaarne Banke, hvori Slottet ligesom er indbygget, og hvorfra man bag til gaaer lige ind i rigeste Udsigter, ikke blot i Danmark, men efter fremmede Reisendes Dom, i hele Europa. Vi see ud over Bygningen; til Høire møder os en vid Havbugt, i hvis fjerne Dyb det taagehyllende Hveen hæver sig, og som uden at indsluttes af den Landtunge, hvorpaa Helsingør ligger, taber sig i det smallere Sund. For os ligger Byen, over hvis uordentlige Huse og Gader Øiet gider flygtig hen, for længe at hvile paa den svømmende Borg, der hæver sig med ærværdig Stolthed paa den yderste Landpynt. Paa begge Sider af Pynten strække sig Siællands venlige Kyster og tabe sig i Synskredsen; og lige for os, paa hiin Side af det prægtige Sund, breder sig en stor Strækning af de nære svenske Kyst, der høiner sig trindt omkring i Horizonen, og begrændses i Nordvest af Kullens Forbjerg, hvis blaa Fielde i en lang, bølgende Rad hæve sig over Havet, netop høie nok til at kunne gælde for Bierge. Tæt ved Stranden, lige over for Kronborg, ligger Slotstaarn, saa nær, at hvert Huus er kiendeligt, og at vi her neppe kunne tænke os et Hav, der adskiller to Riger. Til alt dette

245

udgiør Haven ved Marienlyst en skøn Forgrund hvor det henrykte Øie stundom kan hvile; og naar Phantasien dertil opliver Havet, og i Stedet for enkelte Baade, fylder Sundet med en Skov af store Seilere, da have vi et Skuespil, saa stolt og ophøiet, at vi behøve at reise nogle hundrede Mile, for i Bugten ved Neapel, i det calabriske Sund eller i Hellesponten ved Constantinopel at finde Noget, som er værdigt at lignedes med dette. At denne Udsigt ikke kan regnes til de blot romantiske eller blide, men at den hører til de rige og interessante Naturscener, der have noget af Alt, og ved en næsten uudtømmelig Mangfoldighed nære det skønhedslystne Øie – dette har alt en fremmed Reisende anmærket.

Paa forskellige Steder i den skønne, med Smag anlagte, men ikke fuldkommen vedligeholdte Have, er Udsigten endnu mere udstrakt. Videst og mindst begrændset af Bankerne paa den siællandske Kyst maa den være paa Taarnet ved en lille gothisk Borg, der er bygget paa en Høide, omringet af Træer, i den anden Ende af den by Have ved Marienlyst. Denne Bygning syntes jeg ret vel om, og langt mere passende forekom den mig, end om man her havde muret en Ruin op *). Den hører

*) ”Ruiner have ingen Betydning uden Historie. Hvad skal man da tænke sig ved Ruiner, der ingen anden Historie have, end deres nylige Opbyggelse?” Denne Tanke er noget af det Bedste, jeg har fundet i en Afhandling af Rösch (Meusels neue artist. Miscellaneen. 13 Stück, 1802),

246

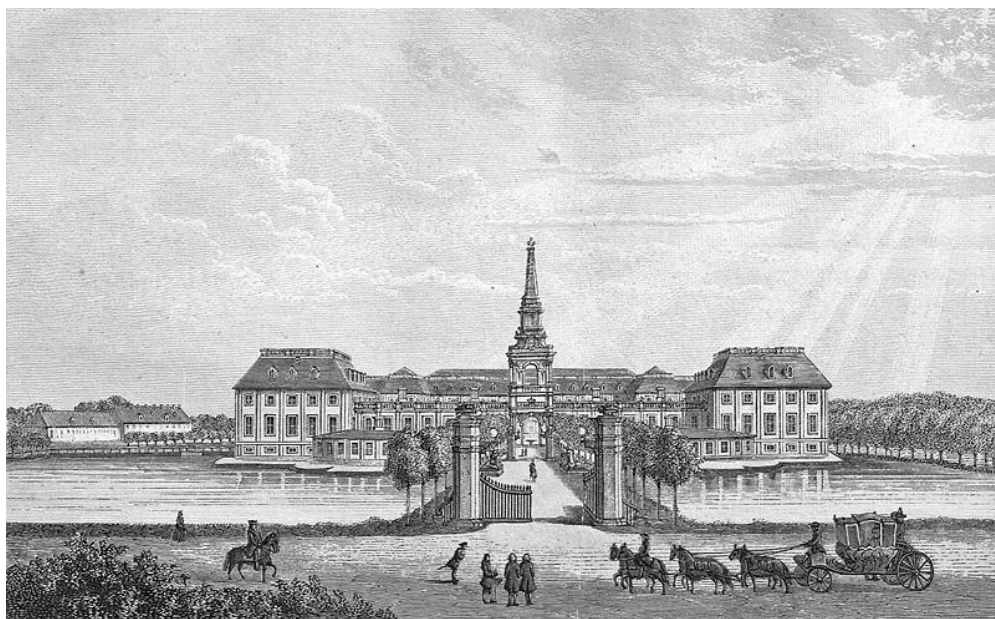
heller ikke til det sædvanlige Legeværk, hvormed man udsmykker engelske Haveanlæg; og om den end ikke kan forestille en Ridderborg, saa er den dog virkelig et Vagttårn, med stærke Mure, med Præg af Middelalderens Bygningsmaade, og anlagt paa et passende Sted.

Jeg fandt saaledes i denne Have en af de skønneste Vandringer, man i Siælland kan gjøre; og gierne endte jeg min lille Reise paa et Sted, hvor Naturen er saa skøn og rig, og Konsten dens Skønhed ikke uværdig, hvor Siællands blide Ynde smelter sammen med de nordligere Landes høiere Skønhed, og ved denne Forening danner en sielden Scene, der ligesaameget henrykker ved første Øiesyn, som den fængsler Siælen ved længere Betragtning. – Til min Forundring hørte jeg, at et Sted, som Kiøbenhavn høiligen maa misunde Helsingør, næsten slet ikke besøges af denne Byes Indbyggere, skøndt det ligger saa at sige lige uden for Porten. Der hører virkelig en saa yderlig Aandssløvhed og Sneverhed, at man maa beklage de Mennesker, der kunne ringeagte en saa reen og ædel Nydelse.

hvori Forfatteren ikke saa heldigt, som skarpt, har criticeret de nyere Haver, og søgt at hæve den gamle franske Havekunst, hvis Stivhed han mener er det ægte Mærke paa Konst.

247

Paa Tilbageveien fra Helsingør til Kiøbenhavn var det mig ret paaafaldende, at reise næsten to Miil i en Egn hvor man kun hist og her, og det meget sparsomt, seer et enkelt Huus, og ikke møder nogen Landsby, før Niberød, der ligger et Par Miil fra Helsingør; ligesom man paa halvfemte Miil ingen Kirke seer, før i Lyngby. – Efterat jeg i Frederiksborg og Kronborg havde beundret noget af det Herligste, vi af ældre Tidens Bygningskunst eie, og jeg i disse stolte Kongeborge, der i halvtredie hundrede Aar trodsede Tidens og Menneskers Magt, havde seet det stærke Præg af en kraftfuld Alder, blev Billedet i min Erindring af disse ypperlige Mindesmærker endnu mere hævet ved Modsætningen af den nyere Tids Kraftløshed.

Med uendelig Bekostning blev i Midten af forrige Aarhundrede (fra 1733 til 1744) Hirschholms Slot opbygget midt i en Sump, omgivet af mørke, sørgelige Skove. Alt blev anvendt for at seire over de Hindringer, Naturen lagde i Veien; Millioner af Statens Eiendom ødsledes paa en forfængelig Grille; og en Pragtbygning,

fuld af indvortes og udvortes Glimmer, stor omsider i Stedet for det gamle Slot Horsholm, som i sin Tid Corfits Ulfeld eiede. Men det var ikke fierde Christian, som der havde bygget; inden et Par Snese

Aar var det stolte Værk kun et sørgeligt Minde om en dansk Dronnings Ødselhed. Jeg vil lade Bonstetten fortælle, hvorledes han fandt det allerede 1798: ”Slottet staaer paa en Ø i en lille

248

Sø, der var en Sump, og nu atter bliver en Sump. Den store Bygning, der neppe har staaet i 50 Aar er forladt og øde. Faar seer man at græsse i Slotsgaarden; Vindueskarmene raade bort, og Ruderne blive uigiennemsigtige; ingen Lyd høres i de talrige Værelser, uden Vindes Susen og Vinduernes Klappren. Det store Operahuus i Haven forfalder, og Loftet er alt nedfaldet: alle konstige Vandspring tie, og kun Moradserne lyder Frøernes Triumphfang. I de stive Haver finder man en sørgelig Eensomhed, hvor den forladte Konst nu er fordømt til at sørge over sig selv.” Saaledes stod denne Bygning, med dens forladte Konst nu er fordømt til at sørge over sig selv.” Saaledes stod denne Bygning, med dens forladte Pragt, overladt til sig selv og til Tiden, der greb om sig med Graadighed, og hevuede sig rask paa den ubesindige Kraftløshed, der ikke havde modsat den andet end Glimmer. I nogen Tid forfaldt maaske Slottet af mindre ædle Grunde; siden blev Statens Eiendom agtet for hellig til at ødsles paa overflødige Bygninger; og endelig see vi nu Hirschholms Slot at nedbrydes, for at dets Materialier kunne blive nyttigen anvendte, imedens de endnu ere brugbare. – Aldrig faae jeg et mere levende Billede paa Forgængeligheden i alt Menneskeværk. Udvendig vare Stilladser opreiste omkring Bygningen, ikke for at opbygge, men for at nedbryde. Jeg traadte ind i den store Riddersal, der gaar igiennem Hovedbygningens to Etager, og fandt et Chaos af Pragt og Forstyrrelse. Man var i Færd med at nedtage Loftet; Væggene brammede endnu med deres Forgyldning og stive Gipsarbeider; to store Marmorcami-

249

ner lige over for hinanden stode endnu urørte, men Malerierne vare borte, og ligesaa det prægtige Springvand, der fandtes midt i Salen, hvor en tyk Vandstraale blev dreven 10 Alen høit i Veiret. Snart staae kun de nøgne Mure tilbage; indtil ogsaa Steen efter Steen synker af disse. – Ingen sørgmodig Følelse, som ved et synkende Oldtidsminde, vækkes hos os ved Synet af disse moderne Ruiner; vi glædes endog ved at tænke os Forskiellen imellem den Aand, der lod Hirschholm reiste sig med ødsel Pragt., og den, der med viis Sparsomhed for stedse befrier Landet fra overflødig Byrde. Men tung og smertelig er den Følelse, som en Erindring, sørgelig for enhver Dansk, vækker hos os, i det vi mindes, hvem der i senere Dage yndede dette Slot, og vi forlade med Veemod og Taarer et Sted, som vi med rolig Ligegyldighed betaadte. – Vandrende blandt disse nedbrudte Mure, i det vi see mangfoldig Hænder i Bevægelse for at forstyrre, hvad flere have opreist, i det vi hist og her see Levninger af kongelig Pragt glimre blandt Gruus og Muurbrokker – gribes vi mægtigen af Tidens Aand, og uvilkaarligen gyse vi, ved at see den for vore Øine i Færd med at forstyrre i faa Dage, hvad den ellers kunde brugt mange Aar til langsomt at fortære. Ogsaa her synes vi at gienfinde Historiens Genius. Vi have seet den med Omhu at vaage over dens Yndlingers Værker, at ogsaa disse, ved sandselige Billeder, fra Slægt til Slægt maae forkynde hines evige Rygte. Men ligegyldig gaaer den forbi saadanne Mindersmærker, der i sig selv, i

250

Tidsalderens og deres Ophavsmænds Ubetydelighed bære Spiren til deres Undergang.

Har du været overbærende nok til at følge mig hidtil, kiære Læser! da tag nu mit Farvel her i den sørgelig eensomme Have, hvor vi forgieves søge den blide, venlige Natur, hvor den sildige Høst alt

har opslaaet sin Bolig, hvor kun mørke Billeder omsvæve mig, og blege Skygger vandre i Aftenskumringen imellem Træerne paa hiin Side af Vandet. Taus og øde er Naturen, Konsten er visnet og bortdød, kraftløs Erindringen, og ingen kiære Mindeblomster grønnes omkring mig. Her er Taushed og Rolighed; men det er Gravens, og ikke Livets, hvis lyse, bortflygtede Billeder jeg forgieves stræber at kalde tilbage. Jeg har søgt at lade nogle af min Siæls Toner gienlyde; men som den sagte Aftenvind, der suser i det guulnende Løv, saa lyder min eensomme Røst, neppe hørt af Enkelte, der have Øre for meer end Hobens støiende Raab. Naar den taber sig blandt stærkere Stemmer, lidet agtet og snarlig glemt – da skulle dog de Faa, der kiendte mig, vidne, at den var fri og reen; og om den her lød for sidste Gang, skulde jeg dog ikke have levet forgieves, naar Venskab, om ikke Fædrelandet, bevarede min Erindring.

Fortsætter i 3. del med: Breve fra Sorøe 1808